ОЛЕКСАНДР ДАРОВАНЕЦЬ

РЕПРЕСИВНА АКЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ НА ВОЛИНІ В ЛИСТОПАДІ 1938 Р. – ВЕРЕСНІ 1939 Р.

Першоджерелом будь-якого національно-визвольного руху завжди виступає загарбницька політика однієї нації стосовно іншої. Без поневолювача не буде й поневоленого, змушеного боротися за свої права, а отже, національно-визвольний рух втрачає будь-які підстави для свого існування. Тому польська окупація Західної України стала потужним поштовхом для розвитку українського національно-визвольного руху в міжвоєнний період.

У 1930-х рр. провідною силою в боротьбі за незалежну Українську державу стала Організація Українських Націоналістів (далі – ОУН). Одним із регіонів, де найміцніше вкорінилася ОУН, стала Волинь. Історію діяльності ОУН на Волині можна поділити на такі періоди:

1) 1929 – 1934 рр. (період організації структурних одиниць ОУН на базі осередків УВО і підпільних пластових центрів та закріплення їхніх позицій на Волині);

2) 1935 – 1937 рр. (період бурхливої організаційної розбудови й активного витіснення комуністичних впливів);

3) 1938 – 1939 рр. (період поширення впливу ОУН майже на всю Волинь та активної підготовки до майбутньої війни).

Активізація ОУН на Волині в 1938 – 1939 рр. викликала серйозне занепокоєння польської влади, яка посилила репресії проти членів Організації з метою пригальмувати подальший розвиток українського національно-визвольного руху в цьому регіоні. У листопаді 1938 р. розпочалася т. зв. “велика ліквідація” ОУН на Волині, яка тривала аж до поразки Польщі у вересневій кампанії 1939 р. і стала апофеозом боротьби польської влади проти українського національно-визвольного руху на північно-західних українських землях (далі – ПЗУЗ). Саме дослідженню репресивної політики польської влади як одного з чинників, які впливали на діяльність ОУН на Волині в 1938 – вересні 1939 р., і присвячено цю статтю.

Джерельною базою нашого дослідження стали, перш за все, документи регіональних органів польської влади, насамперед Волинського воєводського управління (далі – ВВУ), Волинського воєводської команди державної поліції, прокуратур Луцького та Рівненського окружних судів. Більшість названих джерел знаходиться у фондах державних ар-

хівів Волинської та Рівненської областей[1]. Цінні відомості почерпнуто з опублікованих документів, спогадів учасників та очевидців тогочасних подій, матеріалів преси[2].

В історіографії це питання частково розроблене, зокрема у фундаментальній праці П. Мірчука "Нарис історії Організації Українських Націоналістів" та ряді інших робіт українських та польських істориків. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлюються в працях автора цієї статті "Організаційний стан та діяльність Луцького повіту ОУН в 1937 – 1938 роках" та "Боротьба ОУН проти асиміляційно-репресивної політики польської влади щодо українців Волині (1929-1939)"[3].

---

[1] *Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф. 1 (Волинська воєводська команда державної поліції). – Оп. 2. – Спр. 14, 5307, 7229, 7662, 7837, 7863, 7906, 8086, 8094, 8096; Оп. 2а. – Спр. 214, 352; Ф. 45 (Луцьке повітове староство). – Оп. 1. – Спр. 2010; Ф. 46 (Волинське воєводське управління). – Оп. 9. – Спр. 3579, 4341, 4342, 4650, 4673, 4674, 4676, 4678; Оп. 9а. – Спр. 463, 667, 889, 1077, 1082, 1092; Ф. 216 (Прокурор Луцького окружного суду). – Оп. 3. – Спр. 1811, 1818, 1915, 1916, 1921, 1922, 1923, 1929, 1934, 1948, 1954, 1964, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972; Ф. 4666 (Управління Служби безпеки у Волинській області, м. Луцьк). – Оп. 2. – Спр. 1907; Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. 32 (Рівненський окружний суд). – Оп. 29. – Спр. 7; Ф. 33 (Прокурор Рівненського окружного суду). – Оп. 4. – Спр. 78, 84, 90; Оп. 5. – Спр. 128; Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 121 (Львівська воєводська команда державної поліції). – Оп. 1. – Спр. 1371; Центральний державний історичний архів у Львові. – Ф. 205 (Прокурор Львівського апеляційного суду). – Оп. 1. – Спр. 500, 879; Monografja OUN na Wołyniu. – Łuck, 1935 (ДАРО, фонд бібліотеки, інв. №877); Повідомлення Проводу Організації Українських Націоналістів на ПЗУЗ про смерть члена Проводу ОУН на ПЗУЗ Присяжнюка Олекси-"Мітли" (з архіву "Літопису УПА", м. Львів).*

[2] *Дзвони Дерманя. Збірник спогадів та документів. – Рівне, 1998. – 111 с.; Ільченко Г. Зруйноване гніздо. (До 60-х роковин створення УПА на Волині) // Молодь України. – 2003. – 29 травня. – С. 2; 30 травня. – С. 2; Макар В. Спомини та роздуми. Зібрання творів у 4-х т. – Торонто – Київ, 2001. – Т. 2.– 370 с.; Павлюк Й. Життя прожити – не поле перейти. – Рівне, 1995. – 27 с.; Поліщук В. Підпільної праці нас ніхто не вчив // Віче. – 20 жовтня 1995 р. – С. 8; Робітницький С. Серед неправди на землі. Спогади та роздуми. – Рівне, 2001. – 172 с.; Сивіцький М. Записки сірого волиняка. – К., 2000. – 399 с.; Українська гімназія в Луцьку. Спогади. 1918 – 1939. – Луцьк, 1998. – 219 с.; Шухевич С. Моє життя. Спогади. – Лондон, 1991. – 619 с.; Я. Л. Твори себе сам. – Б. м. в., 1953. – 22 с.*

[3] *Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН польськими владами напередодні Другої світової війни на території Галичини та Волині // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23 – 24 вересня 1999 р. – Львів, 2001. – С. 82-90; Галамай С. Боротьба за визволення України. 1929 – 1989. – Львів, 1993. – 344 с.; Гловацький І. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921 – 1939 рр.). – Львів, 2003. – 348 с.; Гривул Т., Мороз В., Муравський В., Окаринський В. Матеріали до пластового мартиролога / передмова О. Сича. – Львів, 2003. – 120 с.; Дарованець О. Організаційний стан та діяльність Луцького повіту ОУН в 1937 – 1938 роках // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 1. – С. 45-56; Дарованець О. Боротьба ОУН проти асиміляційно-репресивної політики польської влади щодо українців Волині (1929 – 1939) // Український визвольний рух. Науковий*

Однак досі немає праці, яка дала би повну, комплексну картину польських репресій членів ОУН на Волині в кінці 1930-х рр. та їхнього впливу на розвиток українського національно-визвольного руху в зазначений період. Дана стаття є спробою заповнити цю прогалину.

* * *

Розвиток націоналістичного руху на теренах Волині спонукав ВВУ 30 вересня 1938 р. виступити з ліквідаційним поданням, у якому обґрунтовувалася необхідність проведення чергової "ліквідації" ОУН[4]. Отже, цю дату можна вважати фактичним початком регулярної підготовки до великої ліквідації ОУН на Волині, яка тривала з листопада 1938 р до кінця серпня 1939 р. На сторінках цього документу згадано загалом 177 осіб, підозрюваних у належності до ОУН. Із них у Луцькому повіті – 102 (зокрема в с. Храськ – 9, Цміни – 2, Старий Чарторийськ – 3, Новосілки – 3), у Сарнівському – 23 (с. Суховоля – 7, Веретеничі – 8, Полиці – 5, ос. Рафалівка – 3), у Здолбунівському – 22, Ковельському – 11, Дубнівському – 6, Рівненському – 5, Костопільському – 4, Кременецькому – 3, Горохівському – 1[5]. На той час дехто з підозрюваних не належав до ОУН і був несправедливо звинувачений, але серед перелічених осіб траплялися й активні члени ОУН, наприклад Яків Овсіюк (районний провідник у Сіянцях), Анатоль Козяр, Антон Вовчик, Опанас Надашкевич, Костянтин Шеверда, Митрофан Іллюк, Сильвестр Затовканюк, Олекса Чесюк, Іван Кисіль, Яків Шевчук, Тарас Красьоха, Зіна Сало (Бахів), Юрій (Ярослав) Шукерявий, Леонід Червінський, Євген Церкевич[6].

На основі інформації слідчого управління Волинської воєводської команди державної поліції (далі – ВВК ДП), надісланої 2 грудня 1938 р. Головній команді державної поліції у Варшаві (4 відділ, Централя слід-

---

збірник. – Львів, 2003. – Зб. 2: Українсько-польський конфлікт під час Другої світової війни. – С. 53-73; Коржан М. Фрагмент діяльності ОУН на північних землях Західної України // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 537-551; Мірчук П. Нарис історії ОУН. – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк, 1968. – Т.1. – 639 с.; Островецький Р. Ярославичі. Краєзнавчий нарис. – Рівне, 2003. – 94 с.; Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943 – 49. Довідник. – Нью-Йорк, 1994. – 199 с.; Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943 – 49. Довідник другий. – Нью-Йорк, 1995. – 294 с.; Якуб'юк А. Комбатанти Волинського краю // Волинь. Всеукраїнський суспільно-політичний, літературно-мистецький часопис. – Луцьк, 2002. – Ч.4. – С. 133-158; Polit I. Miejsce odosobnienia w Berezie Kartuskiej w latach 1934 – 1939. – Toruń, 2003. – 307 s.; Sleszyński W. Obóz odosobnienia w Berezie Kartuskiej 1934 – 1939. – Białystok, 2003. – 151 s.; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929 – 1939. Geneza, struktura, program, ideologia. – Lublin, 2003. – 433 s.

[4] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 248, 252зв.*

[5] *Підраховано за: ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 1зв-9.*

[6] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 1зв-9.*

чої служби), а також звіту суспільно-політичного відділу ВВУ "Ліквідація ОУН на Волині" (березень 1939 р.) та інших документів центральних та регіональних органів польської влади можна реконструювати перебіг ліквідації.

Зі згоди Міністерства внутрішніх справ Польщі (далі – МВС) 12 листопада 1938 р. у ВВУ відбулася конференція за участю начальника суспільно-політичного відділу та прокурорів окружних судів Луцька та Рівного, на якій було розроблено план ліквідації ОУН на Волині. Операція мала розпочатися 21 листопада 1938 р. і передбачала три фази: 1) ліквідацію ОУН у Здолбунівському, Рівненському, Володимирському і Горохівському повітах; 2) ліквідацію ОУН в Дубнівському, Ковельському і Луцькому повітах; 3) ліквідаціяю ОУН в Сарнівському і Костопільському повітах.

На початку листопада 1938 р. у Луцькому воєводському управлінні відбулася конференція, на якій було представлено план дій державної поліції, визначено порядок і терміни проведення арештів в окремих повітах. Арешти мали розпочатися 22 листопада 1938 р. Але 17 листопада 1938 р. на перегоні Янівка – Гнідава оунівці сробували пустити під укіс поїзд, у зв'язку з чим арешти були прискорені. Затримані 17 листопада у с. Полонка 10 членів ОУН (Ананій Римарчук, Митрофан Іллюк та ін.) заперечували свою причетність до цього злочину, проте зізналися в належності до ОУН і вказали на ряд осіб, із якими працювали і підтримували контакти. Таким чином, ліквідація в Луцькому повіті розпочалася "на кільканадцять днів раніше"[7].

Як сверджували автори донесення від 2 грудня 1938 р., "на підставі зізнань затриманих розпрацьовано до цього часу повітовий провід ОУН в Луцькому повіті, а також ряд надрайонів, районів і низку нижчих організаційних осередків ОУН". У ході ліквідації було виявлено виконавців чотирьох "ексів", одного саботажу, диверсії та замаху на В. Рафальського, які мали місце в Луцькому повіті. Чи не найбільшим успіхом поліції був арешт 26 листопада 1938 р. повітового провідника ОУН Луччини Семена Поліщука* (родом із с. Милуші). Разом з ним "в руки поліції дістався весь архів повітового проводу ОУН, зокрема: штабні мапи, інструкції польової служби та організаційної, науки про зброю, рятувальництва, теренознавства, газознавства, вартової служби, психології, тривоги, пропагандивна література, матеріали, які стосувалися опису кількох місцевостей, збирані до т. зв. "звітів ОУН", фотографії, реферати, значки на бойовий фонд ОУН, зброя, боєприпаси, касові звіти

---

[7] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 252зв -253; Ф. 46. – Оп. 9а. –Спр. 1077. – Арк. 42.*

* *На той час поліція ще не знала, що С. Поліщук уже був провідником ОУН у Луцькій області (окрузі).*

і списки чисельності членів". Це дало поліції можливість установити загальну кількість оунівців на теренах Луччини і тієї частини Горохівщини, яка підпорядковувалася повітовому проводу Луччини (близько 200 членів ("червона лінія") та майже 1800 симпатиків* ("синя лінія" або "органічний сектор").

Станом на 2 грудня 1938 р. в Луцькому повіті було затримано 22 члени ОУН. На думку авторів донесення, ліквідація проходила успішно, але її слід було продовжити[8]. Згідно з повідомленням віце-прокурора Луцького окружного суду Г. Василевського, надісланого до слідчого відділу в Луцьку 9 січня 1939 р., у справі Митрофана Іллюка і товаришів було заарештовано 60 осіб із 24 населених пунктів Луччини та Радехівщини, зокрема Миколу Свистуна з Ордова, Анатоля Козяра та Миколу Якимчука із Піддубців, Степана Цап'юка із Забороля, Андрія Ксенжука зі Всеволодівки, Івана Солтиса із Жидичина, Олексу Степаненка із Княгінінка, Кіндрата Саціна та Іллю Нагірного з Милуш[9].

До кінця 1938 р. поліція в рамках великої ліквідації заарештувала загалом 100 членів та симпатиків ОУН (у Луцькому повіті – 43, у Здолбунівському – 31, Володимирському – 13, Рівненському – 5, Горохівському – 4, Сокальському – 2, Ковельському – 1, Радехівському – 1)[10]. У січні 1939 р. арешти продовжувалися. Згідно з постановою окружного слідчого судді Луцька від 18 січня 1939 р. було заведено 5 кримінальних справ, за якими проходило 25 членів ОУН із різних куточків Луччини[11].

На кінець 1938 р. органи безпеки мали інформацію про існування Володимирського та Рівненського округів ОУН (до літа 1937 р.) та повітових проводів (у повному і частковому складах) у всіх повітах Волині, за винятком Сарн і Любомля[12]. Ці відомості були неповними, бо є дані про те, що в 1937 р. обласними (окружними) провідниками на ПЗУЗ були М. Скоп'юк (Луцька область), В. Робітницький (Рівненська область) та М. Мостович (імовірно, Холмська область; раніше, з кінця 1935 р. до

---

* *Очевидно, в документ закралася друкарська помилка, бо станом на квітень 1938 р. у надрайонах Іванчиці, Усичі – Забороль, Лаврів та Піддубці було 179 активних членів та 781 симпатик ОУН; надрайон у Жидичині перебував на стадії відновлення і мав у своєму складі 8 активних членів та 8 симпатиків; надрайон у Берестечку, який згодом увійшов до Горохівського повіту ОУН, нараховував 35 активних членів та 100 симпатиків (ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 235зв-237зв).*

[8] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 11 – 12; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79зв; Спр. 1954. – Арк. 16, 79-79зв, 81, 82-82зв, 92зв, 97-97зв; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 879. – Арк. 112.*

[9] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1916. – Арк. 3.*

[10] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 51зв.*

[11] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1969. – Арк. 5.*

[12] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 51.*

осені 1936 р., був провідником Луцької області)[13]. За даними М. Коржана, який наприкінці 1937 р. був референтом у крайовій екзекутиві ОУН на західноукраїнських землях (далі – КЕ ОУН на ЗУЗ), тоді вже існувало керівне повітове звено в Сарнах[14]. Окрім того, як стверджувала поліція, на першому етапі ліквідації було повністю або частково встановлено особовий склад повітових проводів ОУН у Луцьку, Горохові, Володимирі, Острозі й Ковелі. Поліція виявила:

у Луцькому повіті – надрайонні проводи в Іванчицях, Усичах, Лаврові, Піддубцях, Жидичині і Чарторийську; районні проводи у Жидичині, Липлянах, Клепачеві, Милушах, Заборолі, Усичах, Полонці, Лаврові, Звірові і Старих Іванчицях; сільські проводи у Букові, Тростянці, Озденіжі, Баєві, Старих Іванчицях, Оздові, Заборолі, Боголюбах, Всеволодівці, Богушівці, Шепелі, Княгінінку, Німецькому, Серниках, Усичах, Полонці, Чарукові, Радомишлі, Баківцях, Суховолі, Коршеві, Ратнові, Пілганові, Копчі Руському, Котові і Вишневі;

у Горохівському повіті – надрайонні проводи у Берестечку і Княжому; районні проводи у Берестечку, Мислинях, Бранах; сільські проводи у Смоляві, Новоставі, Буркачах, Лобачівці, Диковинах, Зеленій і Грищах;

у Здолбунівському повіті – районні проводи в Острозі, Завидові, Лідаві, Сіянцях; трійки в Белмажі, Завидові, Сіянцях, Верхові, Лідаві, Лебедях, Глупанині, Здовбиці, Новосілках, Оженині, Межирічі Острозькому;

у Дубнівському повіті – надрайонний провід Боремель – Теслугів, районні проводи у Вербені, Хотині та Демидівці, сільські проводи у Вербені, Копані, Рогізному, Боремелі, Грабівці, Вичавках, Теслугові, Хотині та Пляшовій;

у Рівненському повіті – районний провід і дві трійки в Колесниках;

у Володимирському повіті – районний провід у Порицьку, трійки в Жашковичах і Литовежі.

у Радехівському повіті було частково встановлено особовий склад повітового проводу Радехівщини та районного проводу в Ордові[15]. Такі масштабні репресії вимагали значних видатків на карально-репресивні органи. Тому начальник слідчого управління ВВК ДП надкомісар Єжи Будзинський просив ВВУ збільшити місячну дотацію для слідчого управління Луцька до 1800 злотих[16] .

---

[13] *ДАВО. – Ф. 4666. – Оп. 2. – Спр. 1907. – Арк. 20зв; Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 454; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929 – 1939... – S. 331.*

[14] *Коржан М. Фрагмент діяльності ОУН на північних землях Західної України // Євген Коновалець та його доба... – С. 547.*

[15] *ДАВО. – Ф. 1. Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 51-51зв.*

[16] *Там само. – Арк. 48.*

Поряд із поліцією, судами, прокуратурою та відділами безпеки органів загальної адміністрації до розробки націоналістичного підпілля на теренах Луччини та Горохівщини долучилася військова контррозвідка та розвідка КОПу (Korpus ochrony pogranicza, Корпус охорони кордонів), яким було надано відповідні інформаційні матеріали та передано частину заарештованих. 13 лютого 1939 р. від окружного слідчого судді в розпорядження офіцерського відділу Окремого інформаційного реферату ДОК II (Dowództwo Okręgu Korpusu, командування окружного корпусу) в Рівному перейшли члени ОУН Семен Поліщук, Трохим Марцинюк, Ананій Закоштуй, Іван Филипович, Антон Вовчик, Олекса Чесюк. Андрій Нагорний був переданий 21 лютого 1939 р.[17] Семена Поліщука і Трохима Марцинюка відвезли до Рівного в розпорядження тамтешнього розвідвідділу № 8 КОПу[18]. Одночасно слідче управління ВВК ДП надало розвідвідділові таку інформацію про затриманих: Семен Поліщук (Милуші) – окружний провідник ОУН і військовий референт повітового проводу в Луцьку; Андрій Нагорний (Милуші) – повітовий провідник ОУН в Луцьку; Андрій Замелюк (Старі Іванчиці) – провідник надрайонного проводу ОУН Іванчиці; Трохим Марцинюк (Усичі) – провідник надрайонного проводу ОУН Усичі; Ананій Закоштуй (Лаврів) – провідник надрайонного проводу ОУН Лаврів; Іван Філіпович (Берестечко) – провідник надрайонного проводу ОУН Берестечко; Антон Вовчик (Піддубці) – провідник надрайонного проводу ОУН Піддубці; Олекса Чесюк (Жидичин) – провідник надрайонного проводу ОУН Жидичин[19]. Серед переданих на слідство до розвідки рівненського КОПу був також повітовий провідник Радехівщини Володимир Лобай.[20] Окрім того, військові контррозвідники допомагали поліції і в подальшому ході ліквідації. Так, наприклад, як експерт з ОУН був залучений майор Війська Польського Вітольд Козак[21].

До 13 березня 1939 р. в Луцькому повіті затримали 180 членів ОУН; 167 із них було передано судовим органам. За даними поліції, на території повіту вдалося знищити 1 окружний (частково), 1 повітовий проводи, 5 надрайонних, 11 районних проводів ОУН (у с. Забороль, Іванчиці, Озденіж, Милуші, Усичі, Полонка, Звірів, Жидичин, Клепачів, Лаврів, Липляни) і 21 сільський провід ОУН. Залишилося ліквідувати ще 2 районні проводи ОУН (у Піддубцях і Чарторийську), а також 24 особи (окрім тих членів ОУН із ґм. Чарторийськ, яких уже зачепила ліквідація). За даними звіту ВВУ про ліквідацію ОУН на Волині (бере-

---

[17] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 228, 231.*
[18] *Там само. – Арк. 233.*
[19] *Там само. – Арк. 183-183зв.*
[20] *Макар В. Спомини та роздуми... – Т. 2. – С. 29, 41-42.*
[21] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 80зв – 81.*

зень 1939 р.), були заарештовані Теодор Пом'яновський (с. Лаврів, ґм. Полонка), Трохим Марцинюк (Усичі, ґм. Торчин), Семен Поліщук та Андрій Нагорний (с. Милуші, ґм. Княгінінок), Віталій Рафальський (с. Старі Іванчиці, ґм. Княгінінок) та інші[22].

Згідно зі звітами про хід великої ліквідації, станом на 18 лютого 1939 р. було заарештовано 372 особи, підозрювані в належності до ОУН (286 осіб було ув'язнено, 25 – віддано під нагляд поліції, 61 – звільнено), ліквідовано 1 окружний, 4 повітові, 10 надрайонних, 20 районних, 27 сільських проводів, 16 трійок, 4 п'ятірки та 2 самоосвітні гуртки. Окрім того, поліції було відомо ще про 107 членів та симпатиків ОУН[23]. На 26 травня 1939 р. заарештували вже 602 особи (492 опинилися в тюрмі, 37 – під наглядом поліції, 73 звільнили), ліквідували 1 окружний, 5 повітових, 10 надрайонних, 22 районні та 47 сільських проводів, 18 трійок, 4 п'ятірки, 2 освітні гуртки. Поліція мала інформацію ще про 65 осіб, які підозрювалися в належності до ОУН[24].

Цікавими з погляду оцінки польськими органами безпеки ходу ліквідації та її впливу на ОУН є витяги з місячних звітів і донесень. У лютому 1939 р. ВВУ інформувала Централь слідчої служби Головної коменди державної поліції про ліквідацію ОУН на Волині: "Додані зізнання затриманих членів ОУН хоч і становлять найістотніший матеріал, який частково віддзеркалює організаційний стан на Волині і контакти як з верхами організації, так і з низами, а також способи і методи діяльності, – не дають іще повної картини того ж організаційного стану, тому ліквідація продовжується і прагне, головним чином, до конкретного встановлення всіх контактів з верхівкою організації, а також до цілковитого очищення терену. [...] Ліквідація ОУН, наскільки можна передбачити на підставі зібраних доказів, триватиме ще довший час. Тепер приступаю до ліквідації чотирьох районних проводів і десяти сільських проводів у складі близько 107 членів ОУН, викритих на підставі зізнань затриманих. У подальшій ліквідації, без сумніву, будуть виявлені нові організаційні вогнища ОУН, і через те важко мені окреслити, як довго триватиме ліквідація і яку орієнтовну кількість членів вона охопить"[25]. У звіті про хід ліквідації ОУН на Волині за березень 1939 р. зазначалося: "У цей час розпочалися також судові процеси над членами ОУН. Вироки, часто досить суворі, подаються у пресі, що загрожує втручанням ОУН"[26]. У рапорті за квітень того ж року говорилося: "Незважаючи на не закінчену ще ліквідацію організаційних осередків,

---

[22] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 252зв- 253.*
[23] *Там само. – Арк. 200.*
[24] *Там само. – Арк. 288.*
[25] *Там само. – Арк. 199зв.*
[26] *Там само. – Спр. 7837. – Арк. 50.*

у звітному місяці розвідка виявила спроби утворення нових осередків і перекидання руху на місцевості, які досі не були охоплені ОУН." Особливо оунівці активізували роботу по "синій лінії", прагнучи утримати й підвищити рівень національної свідомості, а також протистояти ревіндикаційній акції шляхом підриву авторитету й престижу Польщі[27]. У травні 1939 р. органи безпеки відзначали відновлення організаційних осередків та жваву діяльність по "синій лінії" на Волині[28]. У червні 1939 р. про хід ліквідації ОУН на Волині повідомлялось: "ОУН, незважаючи на затримання цілого тогочасного активу, не була повністю зламана, а спроби нав'язання організаційних контактів і створення нових осередків свідчать, що підривний рух пульсує в організаційних низах"[29]. Автор звіту за липень зазначав: "Незважаючи на затримання всього тогочасного активу, ОУН приступила до створення нових осередків і вишколу новозавербованих членів, використовуючи час літніх шкільних канікул. Цікавим явищем є виявлена в ході ліквідації УНАКОРу (Українського народного козацького руху – О. Д.) тісна залежність цієї організації від ОУН, що знайшло підтвердження в зізнаннях затриманих"[30]. Ці витяги засвідчують, що польська поліція навіть у ході масштабної ліквідаційної акції не могла загальмувати організаційної та пропагандивної діяльності ОУН на теренах Волині.

Найбільшого розмаху ліквідація набула в Луцькому повіті. Луччина ще з 1930-х рр. стала одним із найпотужніших центрів ОУН на Волині. На її теренах знаходилися обласний (окружний)* та повітовий проводи ОУН, які керували густою мережею надрайонних, районних проводів та низових осередків, частина яких розташовувалася на території тодішніх Горохівського та Дубнівського повітів. Окремою організаційною одиницею було місто Луцьк, де вже на початку 1930-х рр. існував район ОУН, підпорядкований безпосередньо Луцькому обласному проводу[31].

Польській поліції не вдалося повністю ліквідувати обласний провід ОУН Луччини, бо обласний провідник Семен Поліщук зумів приховати свою справжню роль, назвавшись повітовим провідником Луччини, а вилучений у нього архів повітового проводу містив лише матеріал, який стосувався Луцького повіту ОУН.

Досить добре була законспірована мережа ОУН і в самому Луцьку. Через те дії поліції не завдали тамтешньому осередкові серйозних

---

[27] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 68зв.*

[28] *Там само. – Арк. 84.*

[29] *Там само. – Арк. 93.*

[30] *Там само. – Арк. 106.*

* *За словами С. Галамая, центром округи ставав той повіт, який серед інших повітів округи виділявся найбільшою чисельністю й найкращою підготовкою (Галамай С. Боротьба за визволення України. 1929 – 1989… – С. 92).*

[31] *Monografja OUN na Wołyniu… – Арк. 39.*

втрат. Поліція арештувала здебільшого тих, на кого мала хоч яку-небудь інформацію. Тому їй вдалося заарештувати 6 осіб (приблизний підрахунок на основі місячних звітів про хід великої ліквідації)[32]. 23 грудня 1938 р. були заарештовані Євген Шульга (колишній провідник Луцької області ОУН) та Іван Міщеня[33]. 11 серпня 1939 р. за звинуваченням у належності до ОУН було затримано керівника української книгарні ім. Шевченка в Луцьку Йосипа Сакала[34]. Попри те мережа ОУН в Луцьку і надалі залишалася надійним резервом для відновлення організаційної діяльності. Особливу роль у цьому відіграло Юнацтво ОУН Луцької української гімназії, яке було своєрідною "кузнею кадрів" для різних районів Волині, зокрема для Дубнівщини та Луччини[35].

Більше постраждав повітовий провід Луччини. У ході слідства органам безпеки вдалося встановити, що після арешту М. Скоп'юка на початку серпня 1937 р. керівництво ОУН в Луцькому і Горохівському повітах перейняв Віталій Рафальський. Наприкінці 1937 р. новий керівник призначив провідником та оргреферентом повітового проводу ОУН Луччини Семена Поліщука, військовим референтом – Андрія Нагорного, культосвітнім референтом – Петра Хлопецького, а сам з наказу КЕ ОУН увійшов до складу окружного проводу в Сокалі, одночасно здійснюючи загальний нагляд за діяльністю повітового проводу ОУН в Луцьку, який на той час підпорядковувався окружному проводу Сокальщини[36]. У лютому 1938 р. Хлопецький був переведений у резерв, а обов'язки культосвітнього референта перебрав А. Нагорний[37]. У вересні 1938 р. Семен Поліщук наказом КЕ ОУН був викликаний до Львова на курси, після чого мав увійти до окружного проводу ОУН. Повітовим провідником став Нагорний, культосвітнім референтом повітового проводу – Степан Миколайчук[38].

У поліційних документах С. Поліщук і А. Нагорний уперше згадуються ще в 1934 р. Згодом вони ніби зникають із поля зору поліції, якій вдається знову вийти на них лише восени 1938 р. 26 листопада був заарештований С. Поліщук, а 28 листопада 1938 р. – А. Нагорний. Поліція

---

[32] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 10зв, 16-17, 18, 19, 37-39, 55-56, 57, 74зв-75зв, 89, 104-104зв, 117, 118.*

[33] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 79-79зв.*

[34] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7863. – Арк. 8.*

[35] *Повідомлення Проводу Організації Українських Націоналістів на ПЗУЗ про смерть члена Проводу ОУН на ПЗУЗ Присяжнюка Олекси-"Мітли" (З архіву "Літопису УПА", м. Львів); Українська гімназія в Луцьку. Спогади. 1918 – 1939… – С. 63, 90, 95, 115, 121.*

[36] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79зв; Спр. 1954. – Арк. 81, 82-82зв, 89-89зв, 97-97зв; Макар В. Спомини та роздуми... – Т. 2. – С. 37-38.*

[37] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 81зв – 82; Спр. 1964. – Арк. 25.*

[38] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 32; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 82зв.*

і військові мали незаперечні докази діяльності затриманих і достовірну інформацію про їхню роль у підпільній мережі ОУН, тому вдалися до "вибивання" зізнань шляхом тортур. Унаслідок цього Поліщук навіть зробив невдалу спробу покінчити життя самогубством, але згодом давтаки свідчення, які допомогли поліції завдати відчутних ударів організаційній мережі ОУН Луччини та Радехівщини[39]. Вдалося примусити до зізнань і А. Нагорного, про що свідчить витяг із подання прокурора Луцького окружного суду С. Стахурського прокуророві Люблінського апеляційного суду: "Нагорний визнав свою вину і посвідчив, що перед арештом виконував функцію повітового провідника ОУН в Луцькому повіті, і навіть більше, виказав велику кількість осіб, із якими він співпрацював у вказаній організації"[40]. Судово-слідча "одіссея" Нагорного мала несподіване продовження 6 липня 1939 р, коли він утік із зали Луцького окружного суду через вікно. Його вдалося затримати щойно на вулиці[41].

25 листопада 1938 р. було заарештовано членів повітового проводу Петра Хлопецького та Степана Миколайчука, які проходили по одній справі із С. Поліщуком та А. Нагорним[42].

Серед затриманих у справі повітового проводу ОУН Луччини виявилося кілька членів ОУН Радехівщини. Так, 19 грудня 1938 р. був заарештований Володимир Лобай, 30 грудня 1938 р. – Зенон Мазуркевич (обидва зі Стоянова), а 25 березня 1939 р. – Роман Мандрика (Лопатин)[43]. Ця справа не знайшла свого закінчення в суді, бо, як згадував В. Лобай, акт обвинувачення був вручений лише в середині серпня 1939 р. і судовий процес не встигли провести через початок Другої світової війни. Останній документ із кримінальної справи проти членів повітового проводу Луччини датується 8 серпня 1939 р. Цей факт свідчить про те, що польська поліція прагнула максимально скористатися зручною нагодою для цілковитої ліквідації осередків ОУН в Луцькому повіті[44].

Юнацтво ОУН на теренах Луччини мало окрему організаційну мережу, помітне місце в якій належало осередкові ОУН у Луцькій укра-

---

[39] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79зв; Спр. 1954. – Арк. 16, 79зв, 81, 82-82зв, 92зв, 97-97зв; ЦДІАЛ України. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 879. – Арк. 112; Макар В. Спомини та роздуми... – Т. 2. – С. 38-39.*

[40] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 16.*

[41] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 106зв.*

[42] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 24-25; Спр. 1954. – Арк. 79-79зв.*

[43] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 57; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 79-79зв.*

[44] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954; Макар В. Спомини та роздуми... – Т. 2.– С. 45-46.*

їнській гімназії[45]. Він підпорядковувся референтові Юнацтва повітового проводу. У Луцькому повіті цей пост обіймав Олекса Присяжнюк із Гіркої Полонки. Його ім'я згадується у списку членів ОУН, відомих поліції станом на 30 червня 1938 р., але про його арешт не виявлено в поліційних документах жодної згадки. Юнацька мережа ОУН на теренах Луцького повіту, по суті, не зазнала якихось великих втрат[46]. Іноді затриманих мусили просто відпускати. Так, слідство проти членів Юнацтва ОУН із с. Усичі Івана Марцинюка, Степана Янчука, Михайла Карп'юка, Петра Панасюка, Михайла Панасюка, яке тривало від весни 1938 р. до 21 червня 1939 р., було припинене за браком доказів[47].

Бойова група, підпорядкована повітовому проводу Луччини, утворилася в кінці 1937 р. внаслідок переходу в підпілля членів ОУН Сильвестра Затовканюка та Миколи Щигельського, які 31 жовтня 1937 р. під час перевірки їхніх документів поліцією втекли і змушені були переховувалися[48]. Згодом до них долучився Степан Мельничук зі Старих Іванчиць, який теж мусив переховуватися після того, як з наказу повітового проводу 15 червня 1938 р. вчинив замах на В. Рафальського-"Діда". Згодом С. Мельничук загинув у сутичці з польськими поліцаями в Ордові, а М. Щигельський та С. Затовканюк перейшли на Закарпаття[49].

До 18 лютого 1939 р. поліції вдалося виявити на Луччині 163 членів та симпатиків ОУН; 126 із них були заарештовані. З цієї кількості 113 осіб опинилися в тюрмі, 12 було звільнено, а за 1 особою встановили нагляд. Ліквідація охопила 1 окружний, 1 повітовий, 5 надрайонних, 9 районних та 16 сільських проводів[50]. Станом на 26 травня 1939 р. кількість виявлених членів та симпатиків ОУН на теренах Луччини сягала вже 271 особи, а заарештованих – 262 осіб (236 перебували у в'язниці, 4 – під наглядом поліції, 22 звільнили). Згодом поліція ліквідувала 2 районні та 3 сільські проводи[51]. До 17 серпня 1939 р. було знищено ще

---

[45] *Повідомлення Проводу Організації Українських Націоналістів на ПЗУЗ про смерть члена Проводу ОУН на ПЗУЗ Присяжнюка Олекси-"Мітли" (З архіву "Літопису УПА", м. Львів); Українська гімназія в Луцьку. Спогади. 1918 – 1939… – С. 63, 90, 95, 115, 121; Гривул Т., Мороз В., Муравський В., Окаринський В. Матеріали до пластового мартиролога… – С. 53, 114.*

[46] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 2; Повідомлення Проводу Організції Українських Націоналістів на ПЗУЗ про смерть члена Проводу ОУН на ПЗУЗ Присяжнюка Олекси-"Мітли" (З архіву "Літопису УПА", м. Львів).*

[47] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1915. – Арк. 34, 40.*

[48] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 5зв.*

[49] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 12; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 3579. – Арк. 53; Спр. 4342. – Арк. 8; Спр. 4678. – Арк. 8; Макар В. Спомини та роздуми… – Т. 2. – С. 37-38.*

[50] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200.*

[51] *Там само. – Арк. 288.*

1 сільський провід. Кількість заарештованих зросла до 281 особи (254 було ув'язнено, 23 – звільнено, за 4 встановлено нагляд). Поліція мала інформацію про 1 сільський провід ОУН чисельністю 9 чоловік[52]. Станом на 8 червня 1939 р. із 272 затриманих на Луччині членів та симпатиків ОУН до ув'язнення на терміни від 2 до 10 років були засуджені 96 осіб (17 – у березні, 30 – у квітні, 43 – у травні, 5 – у червні)[53].

У 1938 – 1939 рр. своєрідною кузнею керівних кадрів для Луцького повіту став надрайон № 1 – Іванчиці, який охоплював територію на північний захід від Луцька. До його складу входили 2 райони – Старі Іванчиці та Милуші. Найголовнішими осередками ОУН були Іванчиці Старі й Нові, Боголюби, Милуші, Озденіж, Уляники, Зміїнець, Тростянка, Буків, Німецьке, Серники, Княгінінок. Існував осередок ОУН і в Рудці Козинській. Станом на лютий 1937 р. поліція володіла інформацією про 14 осіб (у т. ч. і про Степана Миколайчука). Зі звіту ж надрайонного керівництва випливає, що лише військовий вишкіл у тій чи іншій формі проходили 23 члени ОУН. Загалом чисельність ОУН у цьому надрайоні становила 54 активні члени та 58 симпатиків[54].

Провідником і оргреферентом* надрайону був Андрій Замелюк (Старі Іванчиці; обіймав ці посади з весни 1937 р.), членами проводу – Л. Волосовець (Озденіж; культурно-освітній референт до 1938 р.), С. Миколайчук (культурно-освітній референт із жовтня 1938 р.), Петро Столярчук (с. Тростянка; військовий референт із поч. 1937 р.), Володимир Чвала[55]. У документах, які стосуються великої ліквідації, районними провідниками ОУН у Старих Іванчицях названо Леоніда Волосовця, Олександра Бардюка та Миколу Рихлюка, а Володимир Чвала та Ілля Нагірний згадані як провідники районного проводу в Милушах[56]. Окрім того, Ілля Нагірний з Милуш названий організаційним референтом району Милуші. Тобто одна людина могла одночасно обіймати кілька організаційних постів.[57] Членами районного проводу в Іванчицях названі

---

[52] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 7.*

[53] *Там само. – Арк. 2-8.*

[54] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 235зв; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 86зв; ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 5. – Спр. 128. – Арк. 37зв; Українська гімназія в Луцьку. Спогади. 1918 – 1939… – С. 84.*

* *В оригіналі написано "районовим оргреферентом", але це, очевидно, помилка, бо навряд чи провідник надрайонного проводу міг виконувати таку функцію в районному проводі. Йдеться, мабуть, про посади надрайонних провідника та оргреферента (ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 34).*

[55] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1923. – Арк. 11-12, 13-14, 16; Спр. 1954. – Арк. 10, 82, 89-89зв; Спр. 1969. – Арк. 20, 22, 24; Я. Л. Твори… – С. 16.*

[56] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 45; Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 4; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4341. – Арк. 1; Спр. 4342. – Арк. 34; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1923. – Арк. 16; Спр. 1969. – Арк. 20, 22, 24.*

[57] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 10.*

військовий референт Родіон Борейчук та культосвітній референт Олександр Бардюк; у районному проводі ОУН в Милушах військовими референтами були Кіндрат Сацін-Ведклянчук та Степан Рак, а культосвітнім референтом – Володимир Чвала[58].

Масові арешти членів ОУН на території, підпорядкованій Іванчицькому надрайону ОУН, розпочалися в грудні 1938 р. і були тісно пов'язані зі справою повітового проводу, більшість членів якого походила саме з сіл цього надрайону. 6 грудня 1938 р. були заарештовані Л. Волосовець та В. Чвала, а 24 грудня – В. Волосовець[59]. Пізніше, 7 січня 1939 р., був затриманий А. Замелюк, а 16 січня – П. Столярчук[60].

Основна маса арештів припадає на січень – лютий 1939 р. Особливо відчутного удару ліквідація завдала сільським проводам у Старих та Нових Іванчицях (у січні і лютому було заарештовано 13 осіб) та Уляниках (5 лютого заарештовано 7 осіб). Арешти проводились і в селах Буків, Сирники, Озденіж, Княгінінок, Тростянка, Милуші, Німецьке[61].

Станом на 1 березня 1939 р. поліція заарештувала більшість членів активу:

– Іванчицького надрайонного проводу ОУН: провідника Андрія Замелюка зі Старих Іванчиць, військового референта Петра Столярчука із Тростянки, культосвітнього референта Леоніда Волосовця з Озденіжа;

– Іванчицького районного проводу ОУН: провідника Миколу Рихлюка, військового референта Родіона Борейчука, культосвітнього референта Олександра Бардюка, членів Віктора Бардюка, Талимона Бардюка, Миколу Романюка, Федора Романюка (Володимир Бардюк служив у війську, тому арешту уникнув); усі зі Старих Іванчиць;

– Милуського районного проводу ОУН: провідника Іллю Нагірного, військового референта (далі – ВР) Кіндрата Саціна-Ведклянчука, культосвітнього референта Володимира Чвалу.

Крім них, затримано було також членів сільських проводів ОУН у Букові (провідника Григорія Мельничука та культосвітнього референта Пантелеймона Гапонька), Озденежі (ВР Володимира Волосовця й культосвітнього референта Івана Галанта), Сирниках (провідника Сергія Андрійчука та культосвітнього референта Олександра Кушнірука), Княгінінку (провідника Степана Рака, який входив також до складу районного проводу в Милушах як військовий референт, і культосвітнього

---

[58] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214.– Арк. 1; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 22; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1969. – Арк. 20.*

[59] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 10; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1969. – Арк. 10.*

[60] *ДАВО – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1923. – Арк. 10; Спр. 1969. – Арк. 10.*

[61] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 10зв, 16-17, 18, 19, 37-39, 55-56, 57, 74зв-75зв, 89, 104-104зв, 117, 118.*

референта Олексу Степаненка, або Степанюка), Німецькому (ВР Анатоля Цятковського та культосвітнього референта Івана Жовнірука; провідник Петро Мосійчук перебував під наглядом поліції), Уляниках (провідника Івана Касяна та культосвітнього референта Ананія Шведчука, або Хведчука), Милушах (провідника Михайла Колтунюка й культосвітнього референта Василя Мельничука) і провідника сільського проводу ОУН в Нових Іванчицях Якова Євчука[62].

Наслідком масових арештів оунівців на теренах Іванчицького надрайону стали декілька політичних судових процесів, найзначнішими з яких були процеси над членами надрайонного проводу А. Замелюком і П. Столярчуком, а також над суспільно-політичним референтом повітового проводу Луччини Л. Волосовцем.

14 квітня 1939 р. Луцький окружний суд виніс вироки А. Замелюку та П. Столярчуку – 10 і 8 років відповідно (із зарахуванням слідчого арешту до 14 квітня 1939 р.). Обоє отримали ще й по 10 років поразки у правах. 11 липня 1939 р. у Любліні відбувся апеляційний процес, де покарання було зменшено Замелюкові – до 8 років, Столярчукові – до 6 років. "Доважком" стали 5 років поліційного нагляду і 10 років поразки в правах[63].

Л. Волосовець 5 червня 1936 р. був засуджений на 4 роки ув'язнення, 5 років поразки у правах, і, крім того, був переданий під нагляд поліції на 5 років. Йому був зарахований слідчий арешт від 7 грудня 1938 р. до 5 червня 1939 р. Л. Волосовець був звільнений від судової оплати[64]. Слідство над провідником районного проводу ОУН у Милушах В. Чвалою, який проходив за однією справою з Л. Волосовцем, було припинене через смерть підсудного. Чвала був заарештований у грудні 1938 р., але після того, як у в'язниці захворів на туберкульоз горла, його звільнили. 1 червня Чвала помер, а його похорон, який відбувся 2 червня 1939 р. в с. Милуші Луцького повіту, перетворився на політичну маніфестацію[65].

Потужним був і надрайон № 2 – Усичі – Забороль, який охоплював територію на захід та південний захід від Луцька (район Усичі – Усичі, Береззя, Буяни, Седмірки; район Забороль – Богушівка, Великий Омелянник, Всеволодівка, Забороль, Баїв, Потреби, Шепель, Цеперів7, Оздів; до створення надрайону у Лаврові надрайон № 2 включав ще й Голишів, Полонку, Городище, Гірку Полонку, Коршовець). Цей надрайон сформувався на базі району ОУН у Боголюбах (провідник П. Хлопецький;

---

[62] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 1; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 22-23.*
[63] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1923. – Арк. 33-34, 54, 57.*
[64] *Там само. – Спр. 1969. – Арк. 26, 29.*
[65] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 104.*

с. Богушівка, Забороль, Баїв, Боголюби), існування якого фіксується ще в 1933 р.[66] Навесні 1937 р. в ході реорганізації осередків ОУН на Луччині Рафальський призначив П. Хлопецького провідником надрайонного проводу ОУН в Усичах (районні проводи у Полонці, Заборолі, Усичах і Лаврові). Потім у Лаврові було створено окремий надрайон. Один зі звітів надрайонного проводу подавав чисельність 60 членів (15 – Усичі, 30 – Забороль, 15 – Полонка). Звіт за квітень 1938 р. містив дані про 76 активних членів і 73 симпатиків, а у звіті за серпень говорилося про 48 членів та 177 симпатиків[67].

Надрайонними провідниками були Петро Хлопецький (весна – кінець 1937; із серпня до кінця 1937 р. виконував цю функцію номінально, бо перебував у тюрмі), Андрій Самчук (кінець 1937 – березень 1938 р.), Теодор Марцинюк (березень – листопад 1938 р.). У різний час до надрайонного проводу входили С. Поліщук (військовий референт), А. Самчук (військовий референт); культосвітніми референтами проводу були С. Цап'юк (до серпня 1937 р.), Т. Марцинюк (з серпня 1937 р. до весни 1938 р.), К. Шеверда (від весни 1938 р.)[68]. У поліційних документах лише раз згадується посада організаційного референта, яку навесні 1938 р. займав Т. Марцинюк[69]. Скоріше за все, тут знову маємо справу із сумісництвом посад, тим більше, що Марцинюка також вважали районним провідником в Усичах[70]. Провідниками районного проводу в Заборолі були А. Самчук (в 1937 р.), І. Кисіль, С. Цап'юк; провідниками районного проводу Полонка – Лукаш Шваґрук (весна – серпень 1937 р.) та Митрофан Іллюк (серпень 1937 – листопад 1938 р.)[71]. Військовим референтом районного проводу в Усичах був Віктор Янчук[72]. Яків Новосад із с. Буяни теж був членом районного проводу ОУН в Усичах[73]. Військовим референтом районного проводу ОУН в Заборолі був Андрій Ксенжук із кол. Всеволодівка, а культосвітнім референтом того ж проводу – Яків Шевчук із с. Забороль[74].

---

[66] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 14. – Арк. 1, 15; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 97-97зв.*

[67] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2 – Спр.7229. – Арк. 45, 235зв, 236зв; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 889. – Арк. 52; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 97-97зв.*

[68] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 11; оп. 9а. – Спр. 889. – Арк. 60; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 26, 29-30; спр. 1954. – Арк. 10, 81, 82, 89-89зв, 91-91зв, 94зв, 97-98зв; спр. 1964. – Арк. 21-25.*

[69] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1968. – Арк. 23.*

[70] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 45; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 11.*

[71] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 889. – Арк. 60; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 26, 29-30; спр. 1954. – Арк. 10, 81, 82, 89, 91-91зв, 94зв, 97-98зв; спр. 1968. – Арк. 22.*

[72] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 17.*

[73] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 3.*

[74] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 33; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1968. – Арк. 16-18.*

Сільськими проводами ОУН керували: у Шепелі – провідник Іван Щурук (Шепель), військовий і культосвітній референт Іван Андрейчук (Нові Іванчиці); у Великому Омелянику – провідник Іван Доротій; у Заборолі (поліції було відомо про 18 осіб із цього осередку) – провідник Василь (за іншими даними – Іван) Курука; у Боголюбах – провідник Олександр Шахута; у Баєві – провідник Роман Вегера, військовий референт Лук'ян Гураль*, культосвітній референт Петро Душак[75].

Надрайон Усичі – Забороль зазнав відчутних утрат іще на початку великої ліквідації. Це було пов'язано з арештами членів ОУН у Полонці. Річ у тому, що до утворення надрайонного проводу в Лаврові район у Полонці (сільські проводи в Полонці, Коршовці, Голешеві, Гіркій Полонці, Городищах, Баєві та Заборолі) належав до надрайону Усичі – Забороль[76]. Польським органам безпеки вдалося здобути деяку інформацію про націоналістичне підпілля на теренах надрайонів Усичі – Забороль та Лаврів. Це видно з протоколу допиту Лукаша Шваґрука суддею М. Ольковським від 21 листопада 1938 р. Л. Шваґрук зізнався, що з весни до серпня 1937 р. був районним провідником ОУН у Полонці, після чого його заступив на цьому посту Митрофан Іллюк, який обіймав цю посаду до арешту в листопаді 1938 р. Л. Шваґрук також допоміг поліції встановити організаційну функцію надрайонного провідника ОУН в Усичах Трохима Марцинюка і подав інформацію про сільські проводи у Полонці (7 осіб, у т. ч. провідник Петро Кревський, культосвітній референт Павло Хом'як, військовий референт Денис Семенюк), Гіркій Полонці (10 осіб), Баєві (9 осіб), Оздові (4 особи)[77]. Окрім того, у зізнаннях Л. Шваґрука згадувалися Теодор Пом'яновський, Ананій Закоштуй, Дмитро Римарчук, Теодор Мельник, Федір Затовканюк, Мирон Андрощук, Петро Андрейчук, Лук'ян Гураль, Костянтин Шеверда та ін.[78] Одночасно з арештами у Полонці були проведені арешти в Баєві. 17 листопада 1938 р. були заарештовані Л. Гураль, П. Душак та М. Вегера, а 18 листопада 1938 р. – А. Римарук.[79]

Станом на 30 червня 1939 р. у поліційних списках членами ОУН значилися 18 осіб із Боголюбів (зокрема П. Хлопецький та О. Шахута), 8 осіб із Богушівки, 16 осіб із Забороля (зокрема І. Кисіль, Я. Шевчук,

---

* *За іншими джерелами, Л. Гураль був військовим референтом, а П. Душак – культосвітнім референтом (ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 4; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 18).*

[75] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 3, 4-5; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1916. – Арк. 20. – Спр. 1968. – Арк. 24.*

[76] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 14. – Арк. 13зв.*

[77] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 889. – Арк. 52, 59-60, 62, 66.*

[78] *Там само. – Арк. 54-55, 61-63.*

[79] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 11.*

С. Цап'юк, К. Шеверда, В. Курука, І. Курука), 8 осіб із Шепеля, 7 осіб з Усичів (зокрема Т. Марцинюк та В. Янчук)[80]. Арешти у Полонці та Баєві дали можливість здобути певні докази для звинувачення частини згаданих членів ОУН. 23 листопада 1938 р. були заарештовані Т. Марцинюк (за іншими даними – 25 листопада), К. Шеверда, Я. Шевчук, Анатоль та Остап Вегери, 27 листопада 1938 р. – А. Самчук та І. Кисіль, 16 грудня 1938 р. – Роман та Марко Вегери[81]. Додаткову інформацію про підпільну мережу поліція отримала після арешту С. Поліщука та А. Нагорного. Це дало змогу розгорнути планомірну ліквідацію осередків ОУН у цьому надрайоні й заарештувати 15 членів сільського проводу ОУН у Баєві, 20 членів сільського проводу ОУН у Богушівці (провідник – Олександр Будкевич, військові референти – Костянтин Корольчук та Ананій Корольчук, культосвітній референт – Михайло Пасічник), 8 членів сільського проводу ОУН у Боголюбах (провідник – Сергій Ковальчук, військовий референт – Михайло Панасюк, культосвітній референт – Микола Панасюк)[82]. Арешти відбулись також в інших селах, зокрема в Усичах, Буянах, Шепелі, Заболотцях та Великому Омелянику. Серед затриманих були і В. Янчук та Я. Новосад.[83]

У березні 1939 р. відбулася ліквідація районного та сільського проводів ОУН у Заборолі. Арешти розпочалися 11 березня й охопили 19 осіб.[84] 13 березня 1939 р. був заарештований провідник районного проводу ОУН в Заборолі Степан Цап'юк, а 17 березня – військовий референт цього ж проводу А. Ксенджук[85]. 5 і 14 квітня 1939 р. були затримані 7 членів ОУН з Оздова[86].

Не всі арештанти опинялися в тюрмі. Так, затримані 16 березня 1939 р. Зиновій Вегера, Анастас Римарук і Василь Вітовський 18 березня були передані під поліційний нагляд, а 1 особа з с. Забороль була звільнена за браком доказів[87].

Кінцевим результатом цих арештів став ряд процесів над членами ОУН, найгучнішими з яких стали процеси над оунівцями із с. Забороль. Вироком Луцького окружного суду від 20 червня 1939 р. Степан Цап'юк був засуджений до 6, а А. Ксенджук – до 5 років тюрми; кара була обтяжена 7-річною поразкою у правах[88]. 6 липня 1939 р. вироком того ж

---

[80] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 1-3.*
[81] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 11; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 24-25.*
[82] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 4, 5; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 18, 19.*
[83] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 55; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 17.*
[84] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 55-55зв.*
[85] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1968. – Арк. 16-17.*
[86] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 75.*
[87] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 117; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1916. – Арк. 14.*
[88] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1968. – Арк. 29.*

суду Андрій Самчук і Костянтин Шеверда були засуджені до 5 років ув'язнення кожен, Яків Шевчук – до 4 років, Іван Кисіль – до 3 років. Додаткові покарання – поразка у правах на 10 років та поліційний нагляд на 5 років. Прокурор подав апеляцію, вважаючи цей вирок занадто м'яким[89]. Однак слідство у справах багатьох підсудних, зокрема Т. Марцинюка, завершити не вдалося у зв'язку з початком Другої світової війни.

Надрайон № 3 – Лаврів контролював територію на південь від Луцька (с. Лаврів, Чаруків, Коршів, Несвіч, Городище, Угринів, Вигуричі, Григоровичі, Мстишин, Баківці, Радомишль, Колодеже, Суховоля, Пілганів, Голешів, Полонка, Гірка Полонка, Новостав, Ратнів, Воютин, Садів та Білосток). Цей надрайон виділився з надрайону Усичі – Забороль і мав у своєму складі райони Лаврів, Полонка та Чаруків[90]. У службовому опрацюванні Волинського воєводського управління (лютий 1937 р.) наводяться дані про 62 тамтешніх членів і симпатиків ОУН (переважно з районів Лаврів і Каруків), у т. ч. А. Закоштуя, Ф. Пом'яновського, І. Васильчука, Ю. Табаковську[91]. У звіті надрайону за квітень 1938 р. сказано про 24 активних членів та 200 симпатиків[92].

Надрайонним провідником був А. Закоштуй, а під час його арешту обов'язки провідника виконував Олександр Галамага. Членами надрайонного проводу були О. Галамага (військовий референт) та Ф. Пом'яновський (культосвітній референт). Районний провід у Лаврові створив наприкінці 1936 р. А. Закоштуй; із кінця 1937 р. районним провідником був І. Герасимчук. До складу районного проводу в різний час входили І. Тищук (з осені 1937 р. – культосвітній референт), О. Галамага, Ф. Пом'яновський[93]. Керівником районного проводу в Чарукові, створеного в березні 1937 р., став І. Васильчук[94]. Районний провід у Полонці створили навесні 1935 р. Митрофан Іллюк і Сильвестр Затовканюк. Перший став пропагандивним референтом району, а другий – провідником[95]. Згодом провідником районного проводу ОУН у Полонці був М. Іллюк[*], а з весни 1938 р. – Л. Шваґрук. Є дані про те, що цей пост обіймав також

---

[89] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1964. – Арк. 35-36, 39.*

[90] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 45; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 26, 30; Українська гімназія в Луцьку. Спогади... – С. 73; Поліщук В. Підпільної праці нас ніхто не вчив… – С. 8.*

[91] *ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 5. – Спр. 128. – Арк. 37-37зв.*

[92] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 235зв.*

[93] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 34; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79зв; Спр. 1922. – Арк. 26-30; Спр. 1954. – Арк. 89-89зв.*

[94] *ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 4. – Спр. 84. – Арк. 65зв, 87зв, 88; Оп. 5. – Спр. 128. – Арк. 37зв.*

[95] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 30.*

[*] *Є дані про те, що М. Іллюк також був оргреферентом надрайонного проводу Усичі (ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 198-199).*

Теодор Затовканюк[96]. Членами районного проводу в Полонці були Л. Шваґрук (культосвітній референт), Т. Затовканюк (військовий референт), І. Гаврилюк та Д. Римарчук[97].

Перший удар поліції припав на організаційну мережу ОУН у районі Полонка. Згодом арешти охопили й провідний актив району Лаврів, якому тепер підлягали ті осередки ОУН, які раніше належали до району Чаруків[*]. 17 листопада 1938 р. були заарештовані Петро Андрейчук, Митрофан Іллюк, Лукаш Шваґрук, Мирон Андрущук, 18 листопада 1938 р. – Теодор Затовканюк, Дмитро Римарчук, 21 листопада (за іншими даними – 22 листопада) 1938 р. – Іван Гаврилюк, 23 листопада 1938 р. (за іншими даними – 25 листопада) – Ананій Закоштуй, Федір Пом'яновський, Іван Тищук, Григорій Данилюк, 10 грудня 1938 р. (за іншими даними – 12 грудня) – Олександр Галамага, Іван Герасимчук[98].

Пізніше поліція заарештувала 2 членів сільського проводу ОУН в Пілганові (провідник і оргреферент[**] Павло Лещук, військовий референт Остап Коробчук), 6 членів сільського проводу ОУН у Полонці (провідник Петро Андрейчук), 8 членів сільського проводу ОУН у Гіркій Полонці (провідник Петро Кревський, військовий референт Денис Семенюк, культурно-освітній референт Павло Хом'як), 3 членів сільського проводу ОУН у Голешеві (провідник Олександр Семенюк, військовий референт Микола Михнюк, культосвітній референт Адам Хом'як-Глущук), 9 членів сільського проводу ОУН у Городищі (провідник Ананій Карп'юк, військовий референт Ананій Голюк, культурно-освітній референт Мирон Андрущук)[99]. Окрім того, правоохоронні органи вже мали інформацію про Теодора Мудрика, який був провідником сільського проводу ОУН у Коршовці[100].

Арешти проводилися також у Несвічі, Чарукові, Колодежі[101]. У ході подальшої ліквідації осередків ОУН у травні 1939 р. відбулись арешти і в Коршеві. 11 травня там затримали 2 осіб. 16 травня слідчим відділом Луцька були затримані 3 особи із с. Коршів (у т. ч. Степан Стельмащук

---

[96] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 198-199; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 889. – Арк. 60; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 26, 29-30.*

[97] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 24; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 26.*

[*] *Річ у тому, що 27 грудня 1937 р. у Луцькому окружному суді відбувся процес, на якому були засуджені Іван Васильчук та його заступник Олександр Кокос (Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 474).*

[98] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 13, 14; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 24-25; спр. 1954. – Арк. 79-79зв.*

[**] *Це ще один вияв характерного для мережі ОУН на Волині зосередження кількох організаційних постів в одних руках.*

[99] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 6; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 24, 25; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 26.*

[100] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 7.*

[101] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7873. – Арк. 55зв, 89, 117.*

і Юрій Стельмащук) та 1 особа із с. Городок (Михайло Наврата). 27 червня 1939 р. слідство проти них було припинене через брак доказів[102].

22 – 23 червня 1939 р. в Луцькому окружному суді відбувся процес над групою оунівців із Лаврова, Полонки та Городища, унаслідок якого Теодор Пом'яновський отримав 10 років ув'язнення, Ананій Закоштуй і Олександр Галамага – по 8 років, Іван Герасимчук, Іван Тищук, Митрофан Іллюк – по 6 років, Григорій Данилюк, Іван Гаврилюк – по 3 роки, а Мирон Андрущук – 2 роки тюрми. Троє останніх отримали по 6 років поразки у правах, а решта – по 10 років. Крім того, після виходу з тюрми всі засуджені мали 5 років перебувати під наглядом поліції[103]. Правда, не вдалося довести до кінця слідство у всіх справах, порушених проти оунівців цього надрайону: знову завадила Друга світова війна.

Надрайон № 5 – Піддубці включав у себе райони Піддубці та Звірів і охоплював села, розташовані на схід від Луцька (Піддубці, Звірів, Романів, Вишнів, Крупа, Боратин, Ботин, Лище, Гаразджа, Котів, Копче Руське, Цумань та Сильно). Чисельність ОУН у цьому надрайоні, згідно з даними звітів, становила у квітні 1938 р. 24 члени і 350 симпатиків, а в вересні того ж року – 28 членів і 300 симпатиків[104]. Для порівняння: за звітом № 5 за 1938 р., на території надрайону проживало 1999 українців[105]. Поліція мало знала про націоналістичне підпілля на цих теренах. У поліційних документах за лютий 1937 р. значилося лише 9 осіб (у т. ч. Анатолій Козяр), а у звіті воєводського управління від 31.06.1936 р. фігурувало 11 осіб (у т. ч. А. Козяр та А. Вовчик)[106]. Цей надрайон був одним із найкраще законспірованих. Там працювали М. Якимчук, С. Качинський, Любов Гнатюк, які в майбутньому стали відомими діячами ОУН[107].

Провідником надрайону Піддубці був Антон Вовчик, а членами проводу – військовий референт Олекса Заборовець, культурно-освітній референт Федір Заборовець-"Федот"* та Федот Юревич-"Корнійчук"[108]. Районним провідником у Звірові був Федот Юревич; районний провід ОУН у Піддубцях очолював А. Козяр, а з осені 1937 р., коли Козяра призвали, – Іван Якимчук, який у листопаді 1938 р. теж пішов в армію. У поліційних документах членом районного проводу ОУН у Зві-

---

[102] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7873. – Арк. 89; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1948. – Арк. 20, 44.*
[103] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1922. – Арк. 47, 53.*
[104] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 236, 237.*
[105] *Там само. – Арк. 240зв.*
[106] *ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 4. – Спр. 78. – Арк. 153зв; оп. 5. – Спр. 128. – Арк. 37зв.*
[107] *Я. Л. Твори... – С. 15; Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943-1949. Довідник… – С. 73; Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943-49. Довідник другий… – С. 39, 117.*
* *Ф.Заборовець родом з Олександрії, пов. Рівне.*
[108] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 45; оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 10; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 16; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 10, 89-89зв.*

рові та районним провідником у Піддубцях названий М. Якимчук – "Колтунюк", який у 1939 р. теж опинився у війську[109].

Через те, що поліція мала порівняно небагато інформації про Піддубецький надрайон ОУН, арешти тут почалися пізніше. 7 грудня 1938 р. був затриманий надрайонний провідник ОУН у Піддубцях Антон Вовчик, а 10 грудня – військовий референт Олекса Заборовець та культосвітній референт Федот Заборовець. 14 грудня 1938 р. заарештували провідника районного проводу ОУН у Звірові Федота Юревича. Інші члени тамтешнього проводу ще залишались на волі[110]. Був також заарештований Йосип Ховайло з Цуманя, а Костянтин Кремінський із Сільна був переданий під нагляд поліції[111]. Члени Піддубецького надрайону мужньо трималися під час допитів і нікого не видали, завдяки чому вдалося подальших арештів. У звітах про хід великої ліквідації за січень–липень 1939 р. є згадка лише про одного заарештованого з цього надрайону[112].

Організаційну й пропагандистську діяльність тамтешніх оунівців допомагали законспірувати легальні українські товариства. Керівниками місцевої "Просвіти" та членами Пласту в Піддубцях були пізніший надрайонний провідник ОУН Григорій Бохонко-"Став" та військовий референт ОУН у Рівненській області С. Качинський-"Остап". Члени ОУН Піддубеччини були також активістами протиалкогольного та протитюнового товариства "Відродження"[113]. Після заборони деяких легальних українських організацій ОУН для прикриття своєї діяльності почала використовувати структури угодовського Волинського українського об'єднання. Так, за твердженням В. Поліщука, після виникнення осередків ВУО в Жорнищах, Носовичах та Сериберах "через село Романів на Жорнища почав посилюватися вплив ОУН"[114]. Відомо, що голова "Просвітянської хати" у Воротневі Степан Наїдок мав зв'язки з осередком ОУН в Ярославичах[115]. Поліція також довідалася про те, що ця "Просвітянська хата" діяла від ВУО і віддавала 25 % своїх прибутків на захист у суді оунівців Антона Вовчика, Федота Юревича та братів Заборовців[116]. Така

---

[109] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк.45; Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 10; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4341. – Арк. 11; спр. 4342. – Арк. 16, 34.*

[110] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 10; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 16.*

[111] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 12; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 8.*

[112] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 10зв, 16-17, 18, 19, 37-39, 55-56, 57, 74зв-75зв, 89, 104-104зв, 117, 118; Сивіцький М. Записки сірого волиняка… – С. 186-187.*

[113] *Гривул Т., Мороз В., Муравський В., Окаринський В. Матеріали до пластового мартиролога… – С. 48, 53, 114; Якуб'юк А. Комбатанти Волинського краю… – С. 133, 135, 137, 141.*

[114] *Поліщук В. Підпільної праці нас ніхто не вчив… – С. 8.*

[115] *Островецький Р. Ярославичі… – С. 84.*

[116] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1082. – Арк. 9зв.*

ситуація дуже утруднювала боротьбу польських карально-репресивних органів проти ОУН. Тому Піддубецький надрайон ОУН значною мірою зберіг свій кадровий потенціал і невдовзі зайняв провідні позиції в націоналістичному русі на Луччині.

Навесні 1938 р. був організований надрайон № 6 – Жидичин, якому підпорядковувались осередки ОУН на північ від Луцька (Жидичин, Ківерці, Бодячів, Липляни, Клепачів, Четвертня, Юліана*). Поліції були відомі 12 осіб із цього надрайону, у т. ч. надрайонний провідник Олекса Чесюк та члени проводу Іван Силюк, Микола Кушнір, Теодор Міськовець[117]. Чисельність місцевої мережі ОУН була невеликою (8 членів, 8 симпатиків станом на серпень 1938 р.), бо надрайон перебував на стадії відновлення після ліквідацій 1935 – 1936 рр. Згідно з інформацією, яку польські правоохоронні органи здобули конфіденційним способом, на початку 1938 р. С. Поліщук і А. Нагорний призначили О. Чесюка провідником надрайонного проводу в Жидичині. Чесюк призначив військовим референтом Івана Сілюка, а культосвітнім референтом – Миколу Кушніра[118]. Обов'язки оргреферента виконував сам Чесюк, що знову ж таки є прикладом поширеної на Волині практики створення більш компактних керівних структур шляхом зосередження кількох постів в одних руках[119]. У рамках цього надрайону організувалися три райони – Жидичин (провідник Іван Солтис), Клепачів, Липляни[120]. Навесні 1938 р. вони вже існували[121].

У Жидичині поліція заарештувала особовий склад надрайонного проводу (7 грудня 1938 р. були затримані Олекса Чесюк, Іван Сілюк та Микола Кушнір), районного проводу (провідник Іван Солтис, члени проводу Павло Подригула і Григорій Пасічник) та 5 членів сільського проводу ОУН (ймовірно, заарештовані 23 і 27 січня 1939 р.), а Теодор Міськовець із Ківерців був переданий під нагляд поліції[122]. Були також заарештовані провідник районного проводу ОУН у Клепачеві Клим Ткачук (імовірно, заарештований 20 лютого 1939 р.), провідник районного проводу ОУН у Липлянах Лук'ян Столярчук та член того ж проводу Павло Дужик (заарештовані, вірогідно, 21 лютого 1939 р.)[123].

---

* *Нині с. Дачне.*

[117] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 12; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 8; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 10, 89-89зв; ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 5. – Спр. 128. – Арк. 37-37зв.*

[118] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1970. – Арк. 18.*

[119] *Там само. – Арк. 22.*

[120] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 45.*

[121] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1970. – Арк. 20.*

[122] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 11, 19; оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 11-12; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 8; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1970. – Арк. 17.*

[123] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 38, 39; оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 11; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 7.*

Вінцем великої ліквідації на теренах Жидичинського надрайону став процес над членами надрайонного проводу. 14 квітня 1938 р. за належність до ОУН Олекса Чесюк був засуджений до 8 років тюремного ув'язнення, Іван Сілюк – до 5 років, Микола Кушнір – до 4 років. Крім того, всі вони отримали по 5 років поліційного нагляду та по 6 років поразки у правах[124].

На базі осередків ОУН у с. Хряськ, Старий Чарторийськ, Цміни, Новосілки Луцького повіту, а також у с. Суховоля, Веретеничі, Полиці та Рафалівка Сарнівського повіту виник надрайон № 7 – Чарторийськ[125]. Навесні 1937 р. Яків Красьоха, провідник п'ятірки ОУН у с. Хряськ (ґм. Новий Чарторийськ Луцького повіту), порозумівшись з оунівцями із с. Рафалівка (Сарнівський повіт), організував у Храську сільський провід ОУН. Його провідником став Тарас Красьоха, військовим референтом – Калістрат Клок, культосвітнім референтом – Яків Красьоха[126]. У кінці літа 1938 р. із націоналістами ґміни Новий Чарторийськ зв'язався Олекса Чесюк і забезпечував їх організаційними інструкціями[127].

Згідно з інформацією слідчого управління Волинської воєводської команди державної поліції, наданою 14 вересня 1938 р. повітовій команді державної поліції в Луцьку, комуніст Микола Решетицький посвідчив, що Зіна Бахів із Жидичина організувала в 1936 р. осередки ОУН в с. Суховоля та осаді Рафалівка (пов. Сарни). Ці осередки підтримували зв'язки з оунівцями із с. Храськ і Старий Чарторийськ (пов. Луцьк). Проводячи слідство за матеріалами цих свідчень, поліція встановила, що мережу ОУН у с. Храськ, Цміни, Новосілки, Старий Чарторийськ розбудовував Тарас Красьоха, який зумів залучити до організаційної праці ще 15 членів та симпатиків ОУН[128]. Члени КПЗУ Лукаш Бондарчук, Йосип Гутник і Микола Решетицький посвідчили, що до осередків ОУН у с. Полиці, Веретеничі, Суховоля та в осаді Рафалівка належали 24 особи, у т. ч. Зіна та Сергій Бахови[129]. Тиміш Кріт із с. Полиці (ґм. Рафалівка Сарнівського повіту) в ході слідства зізнався, що до ОУН у 1934 р. його залучив Тарас Красьоха, який був членом оунівського осередку у Храську, а організатором і керівником тамтешнього осередку був Яків Красьоха[130].

Арешти 7 членів ОУН (у т. ч. Тараса Красьохи, Калістрата Клока, Якова Красьохи, Трохима Шишка та Юхима Красьохи) відбулись у Храську 18 березня 1939 р. у зв'язку із запланованою ліквідацією

---

[124] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1970. – Арк. 24.*
[125] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 3зв-4; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1934. – Арк. 6-26.*
[126] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1934. – Арк. 13-14.*
[127] *Там само. – Спр. 1970. – Арк. 19.*
[128] *ДАВО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 2010. – Арк. 1, 2, 3.*
[129] *ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 4. – Спр. 90. – Арк. 213-213зв.*
[130] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1934. – Арк. 15.*

сільських проводів на території Сарнівського повіту та в Степані Костопільського повіту[131]. 21 і 25 березня було затримано ще 4 особи з Храська[132]. Декого із заарештованих довелося потім відпустити. 17 травня 1939 р. за браком доказів було припинене слідство у справі належності до ОУН Степана Андрусіка, Онуфрія Костюченка, Йосипа Довгаля, Назара Талаха. Усі вони були випущені з Луцької тюрми[133].

20 червня 1939 р. в Луцькому окружному суді відбувся процес над 5 членами ОУН із с. Храськ. Я. Красьоха отримав 4 роки тюрми, Т. Красьоха та К. Клок – по 3 роки, а Т. Шишко та Ю. Красьоха – по 2 роки тюрми (Ю. Красьосі кара завішена на 5 років). Засудженим зарахували попереднє ув'язнення з 20 березня до 20 червня 1939 р., усіх їх звільнили від оплати судових витрат, але покарання обтяжили 5-річним поліційним наглядом та поразкою у правах терміном на 6 років[134].

19 березня 1939 р. були проведені арешти на теренах Сарнівського повіту, які були тісно пов'язані з ліквідацією оунівських осередків на території ґм. Новий Чарторийськ[135]. Крім того, 13 травня 1939 р. затримали Михайла Ханенка, власника маєтку в Рафалівці, за підозрою в організації осередків ОУН на території пов. Сарни.[136] Арешт 18 березня 1939 р. 4 оунівців у Степані (Костопільський повіт) теж був пов'язаний з ліквідацією ОУН на теренах Сарнівщини та північної Луччини[137]. Однак не віднайдено ніяких документів, які свідчили б про якісь судові процеси над членами ОУН зі Степаня та Володимирщини. Ймовірно, завершенню слідства перешкодила Друга світова війна.

На терені Здолбунівського повіту ліквідація розпочалася згідно з планом, тобто в ніч з 21 на 22 листопада 1938 р.[138] Вона сягнула навіть Львова, де 22 листопада "на замовлення" рівненського прокурора був заарештований і відісланий до здолбунівської повітової команди державної поліції Олекса Скоропада з Дермані[139]. За період від 22 листопада до 1 грудня 1938 р. на Здолбунівщині було заарештовано 23 члени та симпатики ОУН[140]. У ході ліквідації вдалося викрити повітовий провід ОУН в Острозі (Костянтин і Євген Церкевичі, Леонід Червінський,

---

[131] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 209, 255; спр. 7837. – Арк. 55; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1934. – Арк. 12.*

[132] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1934. – Арк. 55зв.*

[133] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1934. – Арк. 21-21зв, 23.*

[134] *Там само. – Арк. 25-26.*

[135] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 57; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4650. – Арк. 8.*

[136] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4676. – Арк. 3, 25зв.*

[137] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 57.*

[138] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 255.*

[139] *ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 1371. – Арк. 147.*

[140] *Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН польськими владами напередодні Другої світової війни на території Галичини та Волині // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23-24 вересня 1999 р. – Львів, 2001. – С. 84.*

Юрій Шукерявий, Петро Грабарчук, Григорій Степанюк, Петро Степанюк), який діяв там ще з 1930 р. Л. Червінський, Ю. Шукерявий та Є. Церкевич керували районами ОУН в Острозі, Завидові й Лідаві. Згідно з нотою конфідента "R" від 11. 05. 1938 р., існував районний провід ОУН у Сіянцях, провідником якого був Яків Овсіюк. Однак із поліційної схеми, складеної в кінці 1938 р., випливає, що членами районного проводу в Сіянцях були К. Церкевич і Г. Степанюк, а Я. Овсіюк був лише членом тамтешньої трійки. Загалом у Здолбунівському повіті до 18 лютого 1939 р. було ліквідовано 9 трійок ОУН (у с. Сіянці, Розваж, Белмаж, Лебеді, Здовбиця, Лідава та Верхів) і затримано 51 особу (34 – в тюрмі, 5 – під наглядом поліції, 12 – звільнені). З них 35 осіб були заарештовані на початку ліквідації, у листопаді – грудні 1938 р. Арешти продовжувалися 4 – 5 січня (затримано 8 членів ОУН в Острозі) та 23 – 24 січня 1939 р. (затримано 8 членів ОУН у Здовбиці).

Згодом ліквідація частково поширилася на Рівненський повіт. За допомогою провокатора Олекси Багнюка органам безпеки вдалося викрити районний провід у Колесниках (провідник Іван Луцюк) і три п'ятірки ОУН (у с. Колесники, Країв, Угольці)[141]. Арешти тривали навесні і влітку 1939 р. 19 березня 1939 р. були затримані 2 особи в Івачкові, 25 квітня – 4 особи у Верхові, а 10 червня – 3 особи у Мізочі. У травні – червні була проведена ліквідація сільського проводу ОУН в Межирічі Острозькому (12, 20, 25 травня і 1, 17 червня заарештували 14 осіб, зокрема Арсена Левицького). Загалом станом на 26 травня 1939 р. на Здолбунівщині заарештували 66 осіб (з них 49 – у тюрмі); на 17 серпня вже було затримано 84 особи (з них 67 – в тюрмі; за іншими даними, станом на 8 червня 1939 р. було заарештовано 98 осіб). Ще за 30 членами ОУН було встановлено нагляд[142]. Дещо пізніше, 23 серпня 1939 р., польські поліцейські у збройній сутичці вбили або смертельно поранили ще 5 осіб із Дермані[143].

Польська влада мала твердий намір підірвати міць українського націоналістичного підпілля. Репресії набирали дедалі більших обертів, а будь-які спроби громадськості вплинути на цей процес рішуче придушувалися владними структурами. Так, наприклад, у результаті ліквідації ОУН були ув'язнені Євген і Костянтин Церкевичі. Їхній батько Тарас Церкевич звернувся до посла С. Скрипника, аби той поцікавився справою арештів українських юнаків. Посол звернувся до МВС, але це не дало результату[144].

Вінцем ліквідації, як завжди, були політичні судові процеси. У звіті Здолбунівського повітового староства за березень 1939 р. зазначалося:

---

[141] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 11-12, 45, 200, 252зв-253; 255-255зв, 288; спр. 7837. – Арк. 16, 18; спр. 8086. – Арк. 2-8; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1077. – Арк. 13зв.*

[142] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 198-200, 288; спр. 7837. – Арк. 56, 75зв, 89, 104-104зв; спр. 8086. – Арк. 2-8; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 463. – Арк. 42.*

[143] *Дзвони Дерманя… – С. 12-14.*

[144] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1082. – Арк. 10.*

“Націоналісти багато уваги приділяють судовим процесам над оунівцями, яких було затримано близько 60 осіб у результаті недавньої ліквідації окремих осередків. Під час трьох процесів, які вже відбулися в Рівненському окружному суді, всі підсудні зізналися в належності до ОУН, унаслідок чого їм винесено обвинувачувальні вироки. Досі терміни покарань становили від 1 до 5 років”[145]. 20 березня 1939 р. в Рівненському окружному суді відбувся процес над Григорієм Огородником, Петром Грабарчуком та Григорієм Степанюком. Усі підсудні отримали по 4 роки тюрми (із зарахуванням слідчого арешту з 10 грудня 1938 р. до 20 березня 1939 р.), 4 роки поразки у правах і 160 злотих судових оплат[146]. Загалом, за даними поліції, від 1 січня до 8 червня 1939 р. було засуджено 36 членів ОУН* із цього повіту на ув’язнення терміном до 5 років (6 осіб – у березні, 18 – у квітні, 7 – у травні, 5 – у червні)[147].

Горохівщина, яка межувала з Галичиною, тривалий час в організаційному плані не становила єдиного цілого. Її можна умовно розділити на три зони: східну (Берестечко та околиця), яка довгий час належала до Луцького повіту ОУН; південну (Княже, Бодячів, Стрільче), яка тяжіла до Сокальщини та Радехівщини; західну (Орища, Дрогиничі, Локачі), яка організаційно була зв’язана із Володимирщиною. Лише згодом, у 1938 р., практично вся Горохівщина була підпорядкована Горохівському повітовому проводу ОУН, який очолив О. Багнюк. Це наклало свій відбиток на хід ліквідації ОУН у цьому повіті, бо О. Багнюк став провокатором і багато з того, що знав, повідомляв польській поліції.

У Берестечку ще з 1933 р. існував потужний осередок ОУН, яким після еміграції його організатора Антона Хмарука керував Багнюк. У 1936 – 1937 рр. цей осередок підтримував зв’язки з оунівцями Луцька (М. Скоп’юк), Лаврова (А. Закоштуй), Стоянова (В. Лобай), Острога (К. Церкевич). За свідченнями О. Багнюка, на початку літа 1937 р. він очолив новостворений районний провід, якому підпорядковувались осередки в Берестечку (станом на травень 1937 р. у Берестечку налічувалося близько 40 членів та симпатиків ОУН) та селах Смолява, Мислині, Зелене, Вербень. Членами проводу були Іван Філіпович (Пилипович), Опанас Надашкевич, Іван Гладун, Теофан Ошуркевич. Після арешту Багнюка і Надашкевича, який стався 5 серпня 1937 р., районним провідником став Филипович (невдовзі після арешту був випущений під нагляд поліції), а військовим референтом –

---

[145] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4650. – Арк. 16.*

[146] *ДАРО. – Ф. 32. – Оп. 29. – Спр. 7. – Арк. 180.*

* *Наведені цифри стосуються Рівненського повіту, однак зіставлення цього документа з іншими джерелами дає підстави стверджувати, що тут переплутано дані по Рівненському та Здолбунівському повітах.*

[147] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 2-8; ДАРО. – Ф. 32. – Оп. 29. – Спр. 7. – Арк. 180.*

Т. Ошуркевич. В організаційній роботі їм допомагав І. Гладун. Праця просувалася успішно, і вже восени 1937 р., відповідно до звіту районного проводу, ОУН у Берестечку налічувала 15 дійсних членів і 60 симпатиків[148].

У липні 1937 р.*, у зв'язку з розширенням організаційної мережі, було створено надрайонний провід ОУН у Берестечку (провідник Олександр Багнюк), до складу якого входили райони Берестечко (провідник Іван Пилипович) та Вербень (провідник Іван Гладун; охоплював прилеглі території Дубнівщини).[149] Виявлено звіт надрайону № 4 у Берестечку, підпорядкованого повітовому проводу ОУН Луччини, датований січнем 1938 р. У документі вказано, що на території надрайону діє 30 активних членів і 90 симпатиків ОУН[150]. Навесні 1938 р. провідником надрайонного проводу в Берестечку був призначений І. Филипович, а чисельність місцевої ОУН зросла станом на квітень до 35 активних членів та 100 симпатиків[151].

З 5 серпня 1937 р. до 23 серпня 1938 р. О. Багнюк сидів у Луцькій тюрмі і перебував в одній камері з Іваном Климівим. У кінці 1937 р., припускаючи, що Багнюк вийде на волю, Климів призначив його повітовим провідником ОУН Горохівщини; до того часу обов'язки повітового провідника виконував Борис Бедрик, який тепер мав стати референтом повітового проводу[152]. 23 серпня 1938 р. Багнюка випустили з тюрми, і він зв'язався з активними членами ОУН з Луцька Євгеном Шульгою та Іваном Міщенею[153]. Дещо пізніше, 29 серпня 1938 р., слідство проти Багнюка, Филиповича, Надашкевича і Гладуна було припинене за браком доказів[154]. Після звільнення Багнюка І. Гладун отримав від нього наказ організувати й очолити надрайон Боремель – Теслугів. До його складу мали ввійти районні проводи в Теслугові, Вербені, Хотині, Демидівці. Надрайонний провід у Берестечку, провідником якого Багнюк призначив І. Филиповича, а військовим референтом – Т. Ошуркевича, теж отримав завдання організувати районні проводи в Мислинях і Бранах та реорганізувати районний провід у Берестечку[155].

---

[148] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 78-78зв, 85зв, 89зв; ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 4. – Спр. 84. – Арк. 202зв.*

* *За іншими джерелами, в 1938 р. (ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79).*

[149] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7662. – Арк. 75-76; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 34 ; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79, 84-84зв, 85зв-86.*

[150] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 236; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79зв.*

[151] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 236; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 85зв-86.*

[152] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 211; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 79, 84*

[153] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 85зв.*

[154] *Там само. – Спр. 1811. – Арк. 79.*

[155] *Там само. – Арк. 79, 84-84зв, 86.*

Завдяки відомостям, отриманим від О. Багнюка та в ході ліквідації ОУН на Луччині, поліція змогла розпочати арешти оунівців у Горохівському повіті. Робота правоохоронних органів полегшувалася тим, що після повернення до Берестечка Багнюк вийшов на зв'язок з особами, вказаними Климівим, і таким чином отримав додаткову інформацію про підпілля ОУН на Горохівщині. 24 жовтня 1938 р., переклавши свої функції на Івана Филиповича з Берестечка, але не передавши йому необхідні організаційні контакти, Багнюк виїхав до Йодів Вроцлавського повіту, де за контрактом обійняв посаду вчителя, а працю в ОУН покинув. Поліція від нього вже мала детальні відомості про підпілля ОУН на теренах Горохівщини. Завдяки цьому їй вдалося виявити підпорядковані повітовому проводові Горохівщини надрайонні проводи в Берестечку і Княжому (пов. Горохів) та надрайонний провід Боремель – Теслугів (пов. Дубно).[156] Пізніше більшість заарештованих на Горохівщині та прилеглих до неї територіях Дубнівщини опинилися в тюрмі саме через О. Багнюка. 27 липня 1939 р. слідче управління Волинської воєводської команди державної поліції повідомляло окружного слідчого суддю Луцька про те, що, згідно з інформацією, отриманою з кількох конфіденційних джерел, ОУН розглядає діяльність Багнюка (щирі зізнання і виступи на процесах в ролі свідка обвинувачення) як шкідливу і винесла йому смертний вирок[157].

У листопаді 1938 р. розпочалися арешти членів ОУН на теренах південної Горохівщини. 22 листопада 1938 р. було ліквідовано надрайонний провід у Княжому, зокрема був затриманий провідник Дем'ян Чех. Після цього роботу ОУН у Княжому очолив Степан Чех, який невдовзі нав'язав контакт із Сокалем і Стояновом, а в січні 1938 р. став провідником сільського проводу ОУН у Княжому. Йому допомагав Павло Скиба, який до кінця 1938 р. організував у Фусові групу із 6 симпатиків ОУН[158]. Пізніше відбулися арешти оунівців у Бодячеві, Колпитові та Стрільчому. Серед затриманих були в. о. повітового провідника (до серпня 1938 р.) та референт повітового проводу Борис Бедрик (із с. Стрільче; 10 січня), ідеологічний референт та референт "органічного сектора" Микола Книш (7 січня), референт повітового проводу Леонід Мартинович (обидва із с. Бодячів)[159]. 19 квітня 1939 р. було ліквідовано осередок ОУН в Охлопові, у результаті чого заарештували 8 осіб[160].

---

[156] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 256; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 84зв.*
[157] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 103.*
[158] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 256-256зв; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1972. – Арк. 1, 31.*
[159] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 256зв-257; Спр. 7837. – Арк. 16; Спр. 8086, Арк. 1; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 15; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 77-77зв.*
[160] *ДАВО, ф, 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 74.*

Згодом розпочалася ліквідація ОУН на теренах східної Горохівщини. 15 грудня 1938 р. затримали колишнього повітового провідника Олексу Багнюка. Згодом він був випущений під нагляд поліції і під час слідства та судових процесів виступав як свідок обвинувачення[161]. 30 грудня 1938 р. (за іншими даними, 31 грудня) були заарештовані І. Филипович, Т. Ошуркевич та І. Гладун (усі з Берестечка)[162]. Але найбільшого розмаху арешти набрали в січні 1939 р. 10 січня 1939 р. були ліквідовані надрайони Берестечко і Боремель – Теслугів[163]. У той день заарештували 27 осіб з Горохівщини та 19 осіб із Теслугова та його околиць. До кінця січня було затримано 5 осіб з осередку в Комарівці, який підпорядковувався надрайонному проводу Боремель – Теслугів, а також 24 члени та симпатики ОУН із Берестечка і Смоляви (у т. ч. військовий референт сільського проводу у Смоляві Василь Талимонюк). У лютому арешти продовжилися. У Берестечку, Мислинях і Ковбані було заарештовано ще 8 осіб. З документів органів безпеки випливає, що в результаті цих арештів були ліквідовані районні проводи в Берестечку і Мислинях[164].

Горохівське повітове староство у звіті за січень 1939 р. повідомляло, що ліквідація осередків ОУН, яка тривала цілий місяць, дозволила виявити ряд організаційних осередків різного ступеня на території ґм. Берестечко та Підбереззя. Загалом за звинуваченням у належності до ОУН було затримано 43 особи, що разом із зарештованими в грудні 1938 р. становило 47 осіб. Серед затриманих були і члени ВУО[165]. У звіті за лютий того ж року вказувалося, що в Берестечку заарештовано ще 9 осіб[166].

До 10 лютого 1939 р. у Горохівському повіті було заарештовано 72 особи; з них 48 опинилися в тюрмі, а 24 були звільнені. Ще 16 членів та симпатиків ОУН були "кандидатами на арешт". Загалом був ліквідований 1 повітовий, 2 надрайонні, 2 районні та 4 сільські проводи, 4 трійки, 1 п'ятірка та 2 освітні гуртки[167].

До 26 травня 1939 р. додатково було затримано ще 10 осіб (8 з них опинилися у в'язниці, 1 – під наглядом поліції)[168]. Станом на 17 серпня

---

[161] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086, арк. 1; Оп. 2а. – Спр. 214. – Арк. 12; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 8.*

[162] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086, арк. 1; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4342. – Арк. 15; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1811. – Арк. 77-77зв.*

[163] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 256-256зв.*

[164] *Там само. – Арк. 198-199, 256; Спр. 7837. – Арк. 16-16зв, 18, 19, 37, 38, 89.*

[165] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1092. – Арк. 56, 60.*

[166] *Там само. – Арк. 68.*

[167] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200, 256-256зв; Спр. 7873. – Арк. 16-16зв, 18, 19.*

[168] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 288.*

1939 р. у Горохівському повіті були заарештовані 88 осіб; з них 59 опинилися у в'язниці і 1 – під наглядом поліції. Ліквідація нових організаційних одиниць не зареєстрована[169]. Зі знищенням осередків ОУН на теренах Горохівщини були пов'язані нові арешти у Комарівці (31 липня було заарештовано 6 осіб)[170]. Через те, що оунівці Горохівщини мали організаційні зв'язки із сокальськими і радехівськими осередками, матеріал, який стосувався сусідніх воєводств, передавався Львівському та Тернопільському воєводським управлінням[171].

Цікавим є той факт, що в Горохівському повіті у зв'язку з ліквідацією ОУН був затриманий Микола Книш, син голови окружної управи ВУО в Горохові Михайла Книша. Ця подія викликала в колах ВУО велику стривоженість, тим більше що серед заарештованих був також Бедрик, якого в минулому році Книш висував на посаду повітового інструктора ВУО[172]. Як бачимо, для прикриття своєї діяльності ОУН успішно використовувала різного роду легальні угодовські організації, а це значно утруднювало роботу поліції.

Закономірним наслідком численних арештів на Горохівщині були судові процеси над затриманими оунівцями та їх симпатиками. 13 лютого 1939 р. в Луцьку відбувся суд над 4 членами ОУН із с. Княже Горохівського повіту. Ветерана ОУН Дем'яна Чеха, який був заарештований ще 30 квітня 1937 р., виправдали за браком доказів; решту засудили на різні терміни ув'язнення: Івана Олійника – на 5 років, Фотія Корнія і Пантелеймона Братуня – на 4 роки кожного (із зарахуванням слідчого арешту від листопада 1938 р.). Окрім того, всі засуджені отримали по 5 років поліційного нагляду і 10 років поразки у правах[173]. 6 квітня 1939 р в Луцькому окружному суді відбувся процес над 5 членами ОУН із Берестечка, унаслідок якого Тихін Заячківський був засуджений на 4 роки ув'язнення, Володимир Вараницький – на 3 роки, Леонтій Ковальчук і Андрій Вільчинський – на 2 роки, Григорій Ворошило – на 1 рік ув'язнення. Трьом першим зарахували слідчий арешт, проте після виходу з тюрми вони мали 5 років перебувати під наглядом поліції. Двом останнім кара була завішена на 5 років[174]. Вироком Луцького окружного суду від 4 травня 1939 р. Олександр Драбант був засуджений на 2 роки тюрми, Кость Шморгун, Явтух Гарасюк, Андрій Гладун отримали по 1,5 року ув'язнення (всі з Берестечка; усім зарахували слідчий арешт від листопада 1938 р. і присудили 5-річний нагляд поліції після

---

[169] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 7.*
[170] *Сивіцький М. Записки сірого волиняка… – С. 186-187.*
[171] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 11-12, 252зв-253.*
[172] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1082. – Арк. 9зв.*
[173] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1971. – Арк. 31, 32.*
[174] *Там само. – Спр. 1929. – Арк. 19, 21, 22.*

звільнення та 5-річну поразка в правах)[175]. За статистичними даними, підготованими поліцією, станом на 8 червня 1939 р. із 82 осіб, заарештованих на теренах Горохівщини, до тюремного ув'язнення на терміни до 5 років були засуджені 30 членів та симпатиків ОУН (5 – у березні, 21 – в квітні, 4 – в травні)[176]. Однак ці дані є неповними, бо у звіті про хід ліквідації ОУН за лютий 1939 р. вказано, що Луцький окружний суд засудив на різні терміни ув'язнення 14 діячів ОУН і виправдав 3 осіб з Горохівського повіту[177].

Олекса Багнюк спричинився до того, що 4 – 7 листопада 1938 р. був ліквідований районний провід ОУН у Порицьку (провідник – Пилип Мазурок зі Старого Порицька Володимирського повіту), якому підпорядковувалася п'ятірка в Орищах (пов. Горохів). Загалом було заарештовано 12 осіб (7 – зі Старого Порицька, Старих та Нових Зашковичів, Осміловичів (пов. Володимир) і 5 – з Орищ і Лукович)[178]. Крім того, до 17 серпня 1939 р. на території Володимирського повіту було заарештовано ще 8 осіб (з них 4 опинилися в тюрмі), які складали основу районного проводу та 3 трійок ОУН[179]. Поза увагою польської поліції залишилося чимало членів ОУН з Володимирщини, зокрема Степан Карабин*, який сам походив із Пориччини і, ймовірно, в цей час став організаційним провідником на теренах Пориччини та м. Володимир[180].

27 січня 1939 р. на виїзній сесії у Володимирі вироком Луцького окружного суду Пилип Мазурок та Дмитро Штукалко були засуджені на 5 років тюрми кожен, Володимир Водяниця – на 3 роки, Володимир Войтович та Олена Дишкант – на 2 роки. Усі вони отримали 5 років поразки у правах та стільки ж поліційного нагляду. По 2 роки ув'язнення із завішенням кари на 5 років, а також 5 років поразки у правах отримали Микола Денисюк, Степан Водяниця, Тимофій Данелюк (Санелюк), Андрій Левчук, Мирон Поліщук, а Степан Герман та Олек сандр Денисюк були засуджені на поміщення у виправний заклад із 3-річним завішенням кари.[181] П. Мазуркові, Д. Штукалку, В. Водяниці, В. Войтовичу було зараховано слідчий арешт від 5 листопада 1938 р. до 27 січня 1939 р.[182] Цією справою займався адвокат Самійло Підгірський з Ковеля, який склав касаційне подання. 24 травня 1939 р. у Люблінському

---

[175] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1921. – Арк. 19, 20.*
[176] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 2-8.*
[177] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1092. – Арк. 68.*
[178] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 199, 256зв; спр. 7873. – Арк. 23; Ф. 216, оп. 3, спр. 1818. – Арк. 22-22зв, 32, 48зв.*
[179] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200, 288; спр. 8086. – Арк. 7.*
* *Загинув від голоду в німецькому концтаборі Ебензе.*
[180] *Макар В. Спомини та роздуми... – Т. 2. – С. 53, 60.*
[181] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 23; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1818. – Арк. 61.*
[182] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1818. – Арк. 62-64, 70.*

апеляційному суді знову відбувся процес над Пилипом Мазурком і товаришами, унаслідок якого був затверджений вирок Луцького окружного суду від 27 січня 1939 р. Єдиною зміною було скасування завішення кари[183]. Кількість засуджених з теренів Володимирщини за період з 1 січня до 8 червня 1939 р. становила 13 осіб (12 – у січні та 1 – у травні)[184].

На Ковельщині з 14 січня до 3 лютого 1939 р. тривала ліквідація районного та сільських проводів ОУН у Мизові, Шайні та Круглу, в ході якої було заарештовано 24 особи (у т. ч. Василя Полака і Теодора Шума). 18 із них було передано органам суду[185]. Загалом до 18 лютого 1939 р. на теренах Ковельського повіту були арештовані 24 члени та симпатики ОУН (15 опинилися в тюрмі, 3 – під наглядом поліції, а ще 6 були звільнені)[186]. 14 січня 1939 р. комуністи підстрелили активного члена ОУН Данила Овсіюка, який мусив лікуватися і тому був заарештований тільки 24 квітня 1939 р.[187] Потім настало затишшя, і щойно у червні 1939 р. був заарештований учитель Павло Клим'юк із с. Кортеліси. Загалом до 17 серпня бул затримано 26 членів та симпатиків ОУН і ліквідовано 1 районовий та 3 сільські проводи[188].

Станом на 8 червня 1939 р. був засуджений лише 1* член ОУН (15 березня 1939 р. учителя загальноосвітньої школи із с. Дажва Миколу Шевчука засудили до 3 років тюрми)[189].

У ході великої ліквідації ОУН на Волині було виявлено зв'язки підпільників Ковельщини з осередком УНАКОРу (Український народний козацький рух) в с. Запілля Любомльського повіту. Цей осередок організувала восени 1936 р. Анастасія Мельничук із с. Охлопів Горохівського повіту, і на початку 1939 р. він нараховував 18 членів і 8 симпатиків. Ці зв'язки підтримувалися з весни 1938 р. через Д. Овсіюка із с. Шайно і свідчили про поступове залучення низових ланок УНАКОРу до сфери впливу ОУН. Ліквідація осередку в Запіллі відбулася 15 липня 1939 р., коли були затримані 13 членів УНАКОРу (8 з них опинилися в тюрмі, а 5 були відпущені за браком доказів)[190].

---

[183] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1818. – Арк. 108.*
[184] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 2-8.*
[185] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 257зв-258; спр. 7837. – Арк. 17, 37; Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1978. – Арк. 2.*
[186] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200, 288; спр. 8086. – Арк. 7.*
[187] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1978. – Арк. 2.*
[188] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200, 288; спр. 8086. – Арк. 1, 7.*
* *В документі помилково вказано, що в лютому 1939 р засуджено 1 людину до 2 років тюремного ув'язнення.*
[189] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086, арк.. 1-8.*
[190] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1978. – Арк. 2.*

У 1937 – 1938 рр. польська поліція мала досить нечітке уявлення про організаційну мережу ОУН на Кременеччині. Так, наприклад, органи безпеки вважали, що до хвилі арештів у січні 1938 р. Ігор Шубський виконував функції провідника районної екзекутиви ОУН в Кременці і сторив так звані підрайони, які охоплювали кілька ґмін[191]. Ситуація дещо прояснилася лише в середині січня 1939 р., коли на теренах Кременеччини на підставі інформаційних матеріалів про Андрія Хлоупка розпочалися арешти членів ОУН. Після арешту Хлоупка, який, за його словами, у жовтні 1937 р. став провідником і оргреферентом Кременецького повіту ОУН, було розпрацьовано повітовий провід Кременеччини та підповітові (надрайонні) проводи у Вишнівці та Вишгородку[192]. 4 січня 1939 р. затримали Юрія Барищука, вчителя в Старому Олексинці, а 5 січня 1939 р. – Семена Шиманського, вчителя загальноосвітньої школи в Новому Олексинці[193]. Станом на 26 січня 1939 р. на Кременеччині було вже заарештовано 7 членів ОУН[194]. До 18 лютого 1939 р. на території Кременецького повіту було затримано 14 людей із Кременця, Старого Олексинця, Нового Олексинця, Борщівки, Млинівців, Лоз, Паньківців, які підозрювалися в належності до ОУН (13 – в тюрмі, 1 – під наглядом поліції), ліквідовано 1 повітовий та 2 надрайонні проводи[195]. Вони здебільшого входили до складу повітового проводу ОУН (провідник та ідеологічний референт Володимир Мінчук, оргреферент Андрій Хлоупок, військовий референт Олександр Гарасевич, політичний референт Микола Димнич, референт розвідки Юрій Козубський), підповітових (надрайонних) проводів ОУН у Вишнівці (провідник Іван Харчук; перед тим очолював районний провід с. Лози під Вишнівцем) та Вишгородку (провідник Василь Вавринюк)[196]. 16 березня 1939 р. були арештовані 3 особи із сіл Мала Доманінка та Рудка, і кількість затриманих зросла до 17 осіб (15 – тюрмі, 2 – під наглядом поліції) 8 червня 1939 р. в Кременці було заарештовано ще 3 особи[197].

Аналіз статистичного звіту поліції від 8 червня 1939 р. дає підстави припустити, що у травні 1939 р. був засуджений 1 член ОУН із Кременеччини[198]. Імовірно, це був один з оунівців, чиї справи мали розглядатися

---

[191] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2а. – Спр. 352. – Арк. 15.*
[192] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 5307. – Арк. 23-24, 26; спр. 7229. – Арк. 258.*
[193] *Там само. – Спр. 8086, арк.. 1.*
[194] *Там само. – Спр. 5307. – Арк. 53.*
[195] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200, 288; Спр. 7873. – Арк. 16, 19, 38, 39; Спр. 8086. – Арк. 7; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 463. – Арк. 40.*
[196] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 5307. – Арк. 25, 26, 33, 60, 63, 95; Спр. 7229. – Арк. 198-199, 258; Спр. 8094. – Арк. 12, 13.*
[197] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200, 288; спр. 7873. – Арк. 57, 104зв; Спр. 8086. – Арк. 7; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 463. – Арк. 40.*
[198] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 7.*

в кінці квітня 1939 р. (на 28 квітня 1939 р. був призначений суд над І. Харчуком, а на 29 квітня – процес над Іваном Климишиним* із с. Паньківці), або І. Шубський, засуджений 26 травня 1939 р. до 12 років ув'язнення[199]. Результати подальших судових процесів не включені до цього звіту. Так, 17 червня 1939 р відбувся процес у Рівненському окружному суді на виїзній сесії у Кременці. У результаті Андрій Хлоупок** був засуджений до 7 років ув'язнення, 10 років поразки в правах та 600 злотих судових оплат, а Сергій Прокопович – до 4 років ув'язнення, 5 років поразки в правах та 150 злотих судових оплат. 18 червня відбувся наступний процес, у ході якого Андрій Лобар, Василь Вавринюк (за даними поліції, спочатку районний провідник у Паньківцях, а згодом – провідник підповіту у Вишгородку) та Володимир Мінчук були засуджені до 4 років ув'язнення, 5 років поразки у правах та 160 злотих судових оплат, Василь Скакальський – до 3 років ув'язнення, 5 років поразки у правах та 160 злотих судових оплат, а Григорій Данилюк (згідно з даними поліції, районний провідник ОУН в Людвищах) та Григорій Яремко були виправдані[200]. Хлоупок і Прокопович скаржилися в суді на те, що в поліції їх дуже били, і через те їхні зізнання в належності до ОУН були вимушені. Лобар теж заявив, що до зізнань його примушували биттям.[201]

Не оминула велика ліквідація і Дубнівщини. Згідно зі звітом Дубнівського повітового староства про стан безпеки за січень 1939 р., проводилася ліквідація оунівських осередків, пов'язаних із мережею ОУН у Горохівському повіті. Загалом на території ґмін Верба, Теслугів і Боремель було заарештовано 25 осіб, 19 з яких опинилися в тюрмі, а 3 були випущені під нагляд поліції. На той час ОУН уже змогла отримати визнання і підтримку широких верств української людності Дубнівщини, тому дії поліції не завдали великої шкоди тамтешній ОУН. У тому ж звіті зазначалося: "На даний час члени ОУН мають дуже полегшену працю завдяки великому зростові націоналістичних настроїв серед українського суспільства"[202]. У зв'язку з ліквідацією повітового проводу Горохівщини на терені Дубнівського повіту було затримано 37 осіб (у т. ч. і провідника районного проводу ОУН у Вербені Йосипа Замороцького), з яких 30 було ув'язнено, 6 – віддано під нагляд поліції, а 1 – звільнено[203].

---

* *Згодом відомий як курінний УПА під псевдонімом "Крук".*

[199] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 5307. – Арк. 143, 144.*

** *Цікаво, що цей активний член ОУН за національністю був чехом.*

[200] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7863. – Арк. 2-5.*

[201] *Там само. – Арк. 3, 5.*

[202] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1092. – Арк. 8.*

[203] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 198-199, 256зв.*

У рамках продовження ліквідації ОУН на теренах Дубнівського повіту в лютому 1939 р. були заарештовані 7 членів ОУН.[204] На підставі зізнань Сергія Прокоповича, якого заарештували 14 лютого 1939 р. у Смизі, 19 лютого був затриманий Михайло Винниченко з Дубна. Поліція вважала його повітовим провідником ОУН Дубнівщини. Було заарештовано й інших осіб, яких підозрювали в тому, що вони входили до складу повітового проводу ОУН в Дубні: Микиту Денисюка із с. Студянки (ґм. Судобичі), 19 лютого – Степана Вітерука з с. Злинці (ґм. Дубно), 21 лютого – Дмитра Морозюка з с. Ясенівка (ґм. Судобичі)[205]. Станом на 18 лютого 1939 р. у Дубнівському повіті були заарештовані 29 осіб, які входили до складу 1 надрайонного, 4 районних та 5 сільських проводів; з них 22 особи потрапили до в'язниці, за 6 було встановлено нагляд поліції. Ще 21 член та симпатик ОУН вважалися не охопленими ліквідацією[206].

Навесні 1939 р. арешти були проведені в с. Пітушків (3 особи), Волиця Збитинська (4 особи), Довжок, Пельча, Вербень, Боремель та інші населені пункти Дубнівщини. До 26 травня було заарештовано 64 особи (51 – в тюрмі, 12 – під наглядом поліції); 8 осіб числилися не охопленими ліквідацією. Крім того, були ліквідовані ще 6 сільських проводів[207].

Улітку 1939 р. ліквідація торкнулася осередків ОУН в Опарипсах (1 червня було затримано 2 особи), Довжку (5 червня – 2), Вербі (19, 25 і 26 липня – 19), Комарівці (31 липня – 6), Бірку (1 серпня – 3), Підлужжі (2 серпня – 9), Студінці (9 серпня – 5), Берегу (9 серпня – 3)[208]. Згідно зі звітом Дубнівського повітового староства за липень 1939 р., у ґм. Верба було проведено ліквідацію ОУН, у ході якої було заарештовано 33 особи й вилучено кілька карабінів[209]. Станом на 17 серпня 1939 р. в Дубнівському повіті було затримано загалом 120 членів та симпатиків ОУН (104 опинилися в тюрмі, 14 були віддані під нагляд поліції) та ліквідовано 1 повітовий, 1 надрайонний, 4 районних та 11 сільських проводів. Поліція мала інформацію ще про 1 сільський провід ОУН чисельністю 12 осіб[210].

На теренах Рівненського повіту станом на 18 лютого 1939 р. були заарештовані 20 членів та симпатиків ОУН, які належали до 1 районного проводу та 3 п'ятірок. 4 січня були затримані 4 особи із Клеваня, а

---

[204] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1092. – Арк. 13, 19.*
[205] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 258зв; Спр. 7873. – Арк. 38зв-39.*
[206] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 200.*
[207] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 288; Спр. 7837. – Арк. 56, 74зв, 89.*
[208] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7873. – Арк. 104, 118; Сивіцький М. Записки сірого волиняка… – С. 186-187.*
[209] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4650. – Арк. 29.*
[210] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 7.*

5 січня – 3 із Бугрина[211]. Більшість арештів була пов'язана з ліквідацією ОУН у Здолбунівському повіті, про що йшлося вище.

Навесні 1939 р. арештів не було, але органи безпеки вели активну роботу з виявлення членів та симпатиків ОУН, у результаті якої було зареєстровано 32 особи, підозрювані в належності до ОУН, та викрито 1 повітовий та 1 сільський провід ОУН[212].

Більш активна розробка націоналістичного підпілля у Рівненському повіті розпочалася влітку 1939 р. 7 червня 1939 р. в Даничеві було заарештовано 14 членів та симпатиків ОУН (у т. ч. Семена Новака). 8 червня 1939 р. у Рівному було затримано Андрія Новака із Даничева. 9 – 10 червня 1939 р. в Рівненському повіті було затримано 14 осіб за підозрою в належності до ОУН[213]. Особливо жорстку боротьбу польська влада розпочала проти української інтелігенції, насамперед проти національно свідомих вчителів. Так, наприклад, у червні 1939 р. планувалося заарештувати вчителів Івана Дем'янчука (Топча, пов. Рівне) та Івана Луцюка (Дорогобуж, пов. Рівне; був провідником районного проводу ОУН в Колесниках)[214]. Станом на 17 серпня 1939 р. в Рівненському повіті було затримано 54 особи (49 опинилися в тюрмі, 4 були віддані під нагляд поліції). Ліквідованими вважалися 1 районний і 1 сільський проводи, а також 3 п'ятірки ОУН. Очевидно, готувалося продовження великої ліквідації на території повіту, бо поліція мала інформацію про існування повітового проводу ОУН Рівненщини, а також про 70 членів і симпатиків ОУН, ще не охоплених ліквідацією[215].

Арешти у Костопільському повіті розпочалися 13 січня 1939 р. Поліція, шукаючи нелегальну зброю, знайшла у мешканця с. Яблонне (ґм. Березне) Пилипа Кубеля велику кількість легальної націоналістичної літератури. Кубель зізнався в належності до ОУН. Згодом поліції вдалося виявити й заарештувати 15 січня 6 осіб із цього села, зокрема Євстахія Мушина й Тихона Козлюка, належність яких до ОУН була підтверджена слідчим управлінням Луцька ще з 1936 р.[216]

20 січня 1939 р. в кількох населених пунктах Костопільщини були заарештовані ще 4 особи, причетні до ОУН. Потім розпочалися арешти в с. Антонівка (ґм. Березно). Серед затриманих був і учень малої греко-католицької духовної семінарії у Львові Андрій Луцик, якого 29 січня 1939 р. звинуватили в організації осередків ОУН у Костопільському

---

[211] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200; Спр. 7873. – Арк. 16-16зв, 18, 39.*
[212] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 288.*
[213] *ЦДІАЛ України. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 500. – Арк. 181; ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7873. – Арк. 104; Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 463. – Арк. 40, 62-63.*
[214] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 198-199; Спр. 8086. – Арк. 1.*
[215] *Там само. – Спр. 8086. – Арк. 7*
[216] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 258зв; Спр. 7873. – Арк. 17.*

повіті[217]. У звіті Костопільського повітового староства за січень 1939 р. говорилося, що внаслідок ліквідація ОУН у с. Яблонному затримано 12 осіб; частина з них опинилася в Рівненській тюрмі. Той самий звіт інформував про активізацію українського націоналістичного підпілля на території повіту: "Український націоналістичний рух набрав останнім часом сили, і щоразу частіші повідомлення свідчать про посилення того руху на терені ґм. Деражне, Березне і Костопіль"[218].

16 лютого 1939 р. розпочалася друга черга арештів у селах Антонівка та Яблонне. 16 лютого був затриманий Петро Троцюк з Яблонного, а 17 лютого – 6 членів ОУН з Антонівки. Серед них був брат А. Луцика Павло, через якого органи безпеки вийшли на Нестора Царука з м. Березне. 18 лютого було заарештовано 2 особи з Березного[219]. Відповідно до звіту Костопільського повітового староства за лютий 1939 р., у зв'язку з ліквідацією осередку ОУН в Яблонному було затримано 19 осіб з Антонівки, Яблонного, Березного, Полиць та хут. Занакот; з них 11 осіб опинилося в тюрмі та було віддано під нагляд поліції[220]. Станом на 18 лютого 1939 р. в Костопільському повіті були заарештовані 28 членів та симпатиків ОУН; з них 17 опинилися у в'язниці, а 5 потрапили під нагляд поліції. Органи безпеки рапортували також про ліквідацію 1 сільського проводу ОУН[221]. До початку березня в Костопільському повіті було заарештовано 30 членів ОУН; 23 з них були передані в розпорядження органів суду[222].

Навесні 1939 р. арешти на Костопільщині продовжилися. 18 березня були затримані 4 оунівці зі Степаня, а 5 квітня – 3 оунівці з Яблонного. Загалом до 26 травня 1939 р. на теренах Костопільщини було затримано 34 члени та симпатики ОУН (21 – в тюрмі, 6 – під наглядом поліції, 7 – звільнені); ліквідовано 2 сільські проводи. Для органів безпеки залишалося ще багато роботи, бо, як зазначалось у звіті Костопільського повітового староства за березень 1939 р., у Деражному та Степані продовжували діяти націоналістичні осередки. Але на цьому ліквідація ОУН у Костопільському повіті фактично закінчилася, бо до 17 серпня 1939 р. поліції вдалося здобути інформацію лише про 2 осіб, підозрюваних у належності до ОУН[223].

Останнім віднайденим документом, який стосується великої ліквідації, є статистичний звіт, у якому систематизовано дані станом на 17 серпня 1939 р. У ньому говориться про затримання 754 членів та симпатиків ОУН

---

[217] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 211зв, 258зв-259; Спр. 7873. – Арк. 18.*
[218] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4650. – Арк. 4.*
[219] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 258зв-259; Спр. 7873. – Арк. 38зв-39.*
[220] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1092. – Арк. 28.*
[221] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 200.*
[222] *Там само. – Арк. 258зв-259.*
[223] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7229. – Арк. 288: Спр. 7873. – Арк. 57, 74зв; Спр. 8086. – Арк. 7; Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4650. – Арк. 23.*

(624 опинилися в тюрмі, 43 було передано під нагляд поліції, 87 – звільнено) та про вилучення 35 одиниць стрілецької зброї. За даними поліції, на той час повністю або частково було знешкоджено 1 окружний, 5 повітових, 10 надрайонних та 46 сільських проводів, 4 п'ятірки, 18 трійок та 2 самоосвітні гуртки. Ліквідація не охопила 131 особу, підозрювану в належності до ОУН, а також 1 повітовий та 2 сільські проводи[224].

В описі фонду 216 (прокуратура Луцького окружного суду) Державного архіву Волинської області виявлено 75 кримінальних справ проти членів та симпатиків ОУН, датованих 1938 – 1939 рр. (пов. Луцьк – 51, пов. Горохів – 13, пов. Володимир – 5, пов. Ковель – 5, пов. Костопіль – 1). Ще 8 кримінальних справ вказаного періоду стосувалися розповсюдження націоналістичних листівок. У 1937 р. кількість таких справ була значно меншою: 9+3 проти 14+5 у 1938 р. та 61+3 у 1939 р.[225] Якщо врахувати, що Рівненський, Здолбунівський, Дубнівський, Кременецький, Костопільський та Сарнівський повіти належали до Рівненського судового округу, то кількість проваджених кримінальних справ проти членів ОУН на Волині мусить бути значно більшою[226].

Інший статистичний звіт вказує на те, що від 1 січня до 8 червня 1939 р. в 9 повітах Волинського воєводства 207 осіб були засуджені до ув'язнення на терміни від 1 до 13 років[227]. Для порівняння: протягом 1930 – 1937 рр., згідно зі статистичними даними польської поліції, було засуджено 196 членів ОУН (1930 – 0; 1931 – 0*; 1932 – 51; 1933 – 49; 1934 – 12; 1935 – 47; 1936 – 19; 1937 –18**; по повітах: Рівне – 55, Луцьк – 49, Кременець – 44, Дубно – 20, Костопіль – 16, Ковель – 7, Володимир – 3, Горохів – 2, Здолбунів, Сарни, Любомль – 0)[228]. Таке різке зростання кількості засуджених членів та симпатиків ОУН у першій половині 1939 р. зумовлювалося масштабами ліквідації, а також значним спрощенням судової процедури: в 1938 р. після тривалої дискусії у пресі й парламенті Польщі суди присяжних було скасовано[229].

Поряд з арештами та судовими процесами поляки у боротьбі з ОУН використовували й інші методи: закриття українських середніх шкіл, які поліція вважала "розсадниками націоналізму", виселення з прикор-

---

[224] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 2-8.*

[225] *Підраховано за: ДАВО. – Ф. 216. Опис фонду. – Арк. 120-121, 161-162, 170-176.*

[226] *Підраховано за: ДАВО. – Ф. 216. Опис фонду. – Арк. 120-121, 161-162, 170-176.*

[227] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 8086. – Арк. 2-8.*

* *У жовтні 1931 р. Рівненським окружним судом засуджено 2 осіб зі Здолбунівщини (Monografja OUN na Wołyniu… – Арк. 87).*

** *Дані за 1937 р. подані тільки частково, бо не враховані 89 засуджених в чотирьох процесах, які відбулися в січні, серпні і грудні 1937 р.*

[228] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 667. – Арк. 7.*

[229] *Гловацький І. Українські адвокати… – С. 61.*

донної смуги, звільнення з роботи в державних установах, штрафи, знущання з ув'язнених тощо. Одною з акцій польської влади, спрямованих на підрив українського національно-визвольного руху, було закриття Кременецької української гімназії, бо там активно діяла ОУН[230].

У травні 1938 р. за розпорядженням Кременецького повітового староства І. Міщеня був виселений з повіту і переїхав до Луцька[231]. У 1939 р. згідно з таким розпорядженням Андрій Лобар був змушений покинути територію Кременецького повіту й перебратися до Львова[232]. В інформаційній ноті повітової команди державної поліції в Рівному від 30 червня 1939 р. начальник слідчого відділу підкомісар Єжи Тольвінскі виступив із поданням про виселення Сергія Бачинського та Данила Бондаря з "тутешньої прикордонної смуги як шкідливих українських націоналістичних діячів"[233]. Такі заходи мали певний ефект, бо завдавали шкоди господарству й позбавляли засобів до існування. В одному з поліційних донесень зазначалося, що у повітах, які входили до прикордонної смуги, тобто Костопільському, Рівненському і Кременецькому, у зв'язку із засудженням осіб за належність до ОУН, не зауважено зросту українських націоналістичних настроїв[234].

До Миколи Тарасюка з Олики, якого поліція вважала симпатиком ОУН, застосували дисциплінарне звільнення з роботи (31. 01. 1939 р.)[235]. Учитель школи в с. Довгошиї (ґм. Малин Дубнівського повіту) Михайло Вісневський 13 березня 1939 р. був заарештований за підозрою в належності до ОУН і тоді ж звільнений з роботи[236]. Касяна Сушка із с. Княже покарали адміністративним штрафом сумою 10 злотих за носіння шапки-мазепинки[237].

Погіршення умов перебування у польських тюрмах спонукало політв'язнів до акцій протесту. 13 липня 1939 р. в Луцькій тюрмі відбулася голодівка членів ОУН, які вимагали поліпшити їхнє становище, насамперед розширивши сферу вживання української мови[238].

Багато членів ОУН в 1938 – 1939 рр. мусили емігрувати, рятуючись від репресій. У поліційному списку членів ОУН, які в 1933 – 1939 рр. виїхали за кордон, щоб уникнути арешту, значилося 14 осіб (7 перейшли на Закарпаття, 3 втекли до Франції, 2 – до Гданська, 2 – до СРСР). 12 осіб

---

[230] *Українська гімназія в Луцьку. Спогади. 1918-1939… – С. 99.*
[231] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1954. – Арк. 104.*
[232] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7863. – Арк. 5.*
[233] *Там само. – Спр. 7906. – Арк. 3зв.*
[234] *Там само. – Спр. 7229. – Арк. 7.*
[235] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4673. – Арк. 1, 3.*
[236] *Там само. – Спр. 4674. – Арк. 1, 4, 5.*
[237] *ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1972. – Арк. 21.*
[238] *ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837, арк.. 117зв.*

виїхали саме в 1938 – 1939 рр. Серед утікачів були член повітової екзекутиви ОУН Ковельщини Павло Вітрик, член районної екзекутиви ОУН в Турійську Микола Ярмолович, відомі діячі ОУН Сильвестр Затовканюк та Володимир Янчар[239]. Декого з тих, хто переходив на Закарпаття, польським прикордонникам вдалося затримати. Так, наприклад, 16 листопада 1938 р. були затримані Дмитро Омельчук та Іван Литвинчук із Дермані[240].

Таким чином, велика ліквідація ОУН охопила більшою чи меншою мірою всі 11 повітів Волинського воєводства. Найбільший удар припав на Луцький, Дубнівський, Горохівський та Здолбунівський повіти. Там арешти проводилися систематично, тому на ці терени припадає близько 76 відсотків заарештованих членів та симпатиків ОУН. Ліквідація ж у Рівненському, Костопільському, Кременецькому, Ковельському, Сарненському, Володимирському та Любомльському повітах зачепила тільки окремі місцевості й не мала суттєвого впливу на процес розбудови тамтешньої мережі. Чимало активних діячів ОУН залишилися поза увагою поліції. Так, наприклад, поліційні документи не фіксують визначних членів ОУН Сергія Качинського-"Остапа" та Григорія Бохонка-"Става" із с. Піддубці Луцького повіту, Олексія Шума-"Вовчака" із с. Шайно Ковельського повіту, а також провідника Седлищанського районного проводу Андрія Михалевича[241].

Фіналом великої ліквідації стало масове вивезення українців, яких підозрювали в належності або в симпатіях до ОУН, до сумнозвісного концентраційного табору в Березі Картузькій, створеного 17 червня 1934 р. за розпорядженням польського уряду. Перші в'язні прибули 8 липня 1934 р. Протягом перших трьох років існування табору туди скеровувалися переважно політичні в'язні (комуністи, українські націоналісти та польські народовці), але з жовтня 1937 р. до Берези Картузької почали привозити більше кримінальних та економічних злочинців[242]. Режим у таборі був дуже суворий. До в'язнів часто застосовували різні тортури – від банального биття до переповзання т. зв. "дорогою Сталіна" (стежка довжиною 50 м, усипана камінням і щебенем)[243]. З погляду ефективності подібних методів впливу на в'язнів є цікавим висновок польського дослідника І. Політа: "Побут у Березі Картузькій здебільшого не давав позитивних для польської сторони результатів, тобто припинення діяльності ОУН"[244].

---

[239] *ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4678. – Арк. 8.*
[240] *ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 1371. – Арк. 992.*
[241] *Якубюк А. Комбатанти Волинського краю… – С. 133, 135; Ільченко Г. Зруйноване гніздо (До 60-х роковин створення УПА на Волині) // Молодь України. – 2003. – 29 травня. – С. 2.*
[242] *Sleszyński W. Obóz odosobnienia… – S. 29, 83-85.*
[243] *Ibidem. – S. 41-44, 47, 70.*
[244] *Polit I. Miejsce odosobnienia… – S. 119.*

Чисельність в'язнів Берези Картузької в 1938 – 1939 рр. була порівняно невеликою, про що свідчить наступна таблиця[245]:

Місяць і рік	Загальна кількість ув'язнених	Місяць і рік	Загальна кількість ув'язнених
Січень 1938	606	4.03.1939	553
13.04.1938	800	1.04.1939	482
2.06.1938	650	1.05.1939	503
1.07.1938	460	1.06.1939	535
1.09.1938	480	1.07.1939	522
1.01.1939	502	1.08.1939	473
1.02.1939	526	6.08.1939	524

Станом на 1 липня 1939 р. із 522 в'язнів Берези Картузької 155 походили із Західної України (в т. ч. 27 – з Волинського воєводства). Ще 44 особи походили з Люблінського та Поліського воєводств, серед яких були й українські націоналісти (наприклад, Григорій Шварко із Кобринського повіту Поліського воєводства)[246]. Але зростання кількості українських націоналістів у Березі Картузькій фіксується лише з літа 1939 р., коли польський уряд відчув потребу в ізоляції національно свідомих українців, які могли приєднатися до ОУН або своєю діяльністю сприяти укріпленню позицій Організації[247]. Улітку 1939 р. до Берези Картузької, де "було гірше, ніж в тюрмі", була вислана Ольга Робітницька, яку не вдалося засудити в ході процесу над крайовою екзекутивою ОУН у травні 1939 р.[248]

За два місяці перед вибухом Другої світової війни з'явилося розпорядження, згідно з яким табір у Березі Картузькій мали розбудувати з метою перетворення його на місце інтернування небезпечних осіб від початку німецько-польського конфлікту. Цей проект не був реалізований. Але на початку вересня 1939 р підозрюваних у належності до ОУН почали масово вивозити до Берези Картузької. На момент, коли табір припинив існувати, там перебувало близько 4,5 – 5 тис. українців (загальна кількість в'язнів становила приблизно 6 – 7 тис. осіб)[249]. Серед ув'язнених були члени та симпатики ОУН із Волині. За свідченням Йосипа Павлюка, у ніч із 1 на

---

[245] *Sleszyński W. Obóz odosobnienia… – S. 51, 84-85.*
[246] *Ibidem. – S. 24-25, 101-102.*
[247] *Polit I. Miejsce odosobnienia… – S. 115, 120.*
[248] *Робітницький С. Серед неправди на землі… – С. 8.*
[249] *Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 571; Polit I. Miejsce odosobnienia… – S. 86, 120; Sleszyński W. Obóz odosobnienia… – S. 93.*

2 вересня польська поліція провела масові арешти на Дубнівщині (було затримано майже 50 осіб, серед яких був сам Й. Павлюк та О. Качан). Арештантів розмістили в казематі Дубнівського замку, а в ніч із 2 на 3 вересня в товарняках повезли залізницею через Ковель і Брест. 4 вересня 1939 р. вони під посиленим конвоєм прибули в Березу Картузьку. Тюремні наглядачі всіляко знущалися з нових в'язнів. Ця "муштра" тривала кілька днів, а потім полякам стало не до ув'язнених: надходили німці. 17 вересня 1939 р. табірна адміністрація й поліція втекли, а більшість ув'язнених змогла повернутися додому[250]. Концентраційний табір в Березі Картузькій проіснував до 18 вересня 1939 р.[251]

Велика ліквідація ОУН на Волині була найбільшою репресивною акцією польського уряду проти ОУН у цьому регіоні. Вона завдала сильного удару організаційній мережі, але не досягла бажаного для польської влади результату – повної ліквідації або відчутного зменшення впливу ОУН на Волині. На заваді стало передусім те, що ідеологія ОУН пустила міцне коріння серед українців Волині, унаслідок чого націоналісти здобули значну підтримку місцевого населення. Це підтвердили й події наступного десятиліття, коли Волинь стала одним із головних вогнищ українського національно-визвольного руху.

---

[250] *Павлюк Й. Життя прожити – не поле перейти… – С. 11.*

[251] *Sleszyński W. Obóz odosobnienia… – S. 92.*